

Izbrana bibliografija in kronološki presek

Kraljevina Jugoslavija: likovna umetnost 1929 – april 1941

	
	

	
	

Kronološki popis zajema dogajanje na področju likovne umetnosti in umetnostne zgodovine v obdobju Kraljevine Jugoslavije, od uvedbe diktature do začetka druge svetovne vojne. Arhitektura in film nista vključena. Gre za obsežen sklop podatkov, ki sva jih zbrali iz nima dosegljive literature in z dodatnim iskanjem po spletu. Ohranili sva večino originalnih imen, naslovov publikacij in razstav, z željo, da imajo raziskovalci na voljo tiste ključne besede, za katere meniva, da bodo najučinkovitejše za iskanje v arhivih in po drugih virih. Zaradi količine podatkov sva se odločili za omejitve vsebin. Kot dokumentalistki sva obravnavali gradivo, ki nama je blizu in ima »odtis« v obliki časovno opredeljenega zapisa. Na osnovi teh zapisov sva raziskovali strokovno (umetnostnozgodovinsko) publicistiko obdobja, razstavno dejavnost in dejavnost na področju (formiranja) skupin, institucij in izstopajočih posameznikov. Pri izboru podatkov za objavo nama je bilo vodilo pojavnost imen, skupin, publikacij, dogodkov. Pri nekaterih zelo izstopajočih imenih, naslovih, skupinah ali dogodkih sva zaradi racionalizacije podatke strnili v gesla. Spet druge sva predstavili, da bi prek njih vnesli neko posebno vsebino, značilnost časa ali preprosto prisotnost.

Kronologija je razdeljena po letih, v vsakem letu so podatki razvrščeni kronološko in razdeljeni v tri sklope:

Iz bibliografije: izbrane bibliografske enote – v glavnem gre za knjige in zbornike – so urejene po abecedi piscev in naslovov. Časopise, ki je v določenem letu začelo ali prenehalo izhajati, je razvrščeno po abecedi krajev izhajanja.

Izbrane razstave: v izbor smo zajeli gostujoče pregledne razstave iz tujine in izbrane domače razstave. Posebej smo bili pozorni na začetke cikličnih razstav in na prelomne razstave umetniških skupin. Urejene so kronološko glede na datum otvoritve.

Osebe, institucije in umetnost v javnem prostoru: sklop vključuje predvsem dogodke in opozorila na osebe, ki so povezani s formiranjem in z obeleževanjem umetniških skupin in institucij, odkritja spomenikov, izdaje grafičnih map in izpostavlja posamezne polemike in apele. Urejen je po abecednem vrstnem redu krajev in oseb.

Zavedava se, da kronologijo zaznamuje najin oseben »slovenski« pogled in jo je potrebno dopolniti in uravnotežiti. Zato smo poskrbeli, da bo tekst dosegljiv na spletu v slovenskem in angleškem jeziku, odprt za dopolnjevanje in popravljanje.

Vabimo vas, da svoje popravke ali dopolnitve pošljete na: dokumentacija@mg-lj.si

	
	

Selected Bibliography and Chronological Overview

	
	

	
	

	
	

Due to its complex linguistic and thematic character, this chronological overview is not translated into English. All possible inquiries should therefore be addressed to the Moderna galerija Archives: dokumentacija@mg-lj.si

	
	

Bibliography and selected online sources are given at the end. The overview consists of events and developments

in the fine arts and art history during the Kingdom of Yugoslavia, encompassing the period between 6 January 1929 (Dictatorship) and the beginning of World War II on Yugoslav soil in April 1941. The overview excludes architecture and film. Each year is divided into three chronologically arranged parts:

***Selected bibliography** is mostly focused on books and collections in alphabetical order according to authors and titles. The then newly established or already defunct newspapers and magazines follow the alphabetical order of the places of their publication.*

***Selected exhibitions** consist of traveling survey exhibitions, either foreign or Yugoslav. Special attention was given to the beginnings of exhibition series and to breakthrough exhibitions of certain artist groups. The chronology here follows the opening dates.*

***Notable people, institutions, and art in public space** mostly includes events that were connected to the formation and anniversaries of artist groups and institutions, inaugurations of monuments, publications of print portfolios, and certain polemics and appeals. This segment is arranged alphabetically according to places and people.*

1929

IZ BIBLIOGRAFIJE

Lioubo Babitch [Ljubo Babič]: *Les peintres croates de l'impressionisme jusqu'à nos jours*, Zagreb, Zaklada tiskare Narodnih novina, 1929 (24 str., [9] listov s tablam). Objavljen tekst v hrvaščini *Hrvatski slikari od impresionizma do danas*, naslovena stran v francoščini. Ponatis iz revije *Hrvatsko kolo. Naučno-književni i umjetnički zbornik* 1929, knj. 10.

Jakopičev jubilejni zbornik / uredil Fran Albreht, Ljubljana, Tiskovna zadruga, 1929 (94 str.). Zbornik je bil izdan ob 60. obletnici rojstva Riharda Jakopiča (1869–1943); iz vsebine: Rihard Jakopič: »Napoved spominov«; Izidor Cankar: »Jakopičeve skrivnosti«, seznam del in bibliografija; France Mesesnel: »Rihard Jakopič v slovenskem slikarstvu«; Ferdo Kozak: »Iz pogovorov z mojstrom Jakopičem«; Juš Kozak: »Jakopič in slovenska moderna«. Leta 1930 se je zaradi spominov Jakopič zapletel v polemiko s publicistom Ivom Severjem, ki je v reviji *Samorodnost* brez avtorizacije objavil serijo pogovorov z umetnikom. Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani je v svojem programu leta 1932 napovedala izid Jakopičevih spominov, a jih ni napisal. Ob slikarjevi 70-letnici leta 1939 sicer ni izšla posebna publikacija, a je bil jubilej odmeven v časopisju. Jeseni leta 1937 je Ante Kornič posnel serijo fotografij s portreti Jakopiča, od novembra 1937 se je umetnik zaradi bolehanja nekoliko odmaknil iz javnega življenja. Leta 1941 je po daljših pripravah Anton Podbevšek pri svoji založbi Sejalec izdal bibliofilsko izdajo *Jakopič: z 32 večbarvnimi in 77 enobarvnimi reprodukcijami izbranih mojstrovih del*. Načrtovana je bila tudi vključitev pogovorov z Jakopičem, a tudi tokrat spomini niso vključeni v publikacijo.

Jubilarni zbornik života i rada Srba, Hrvata in Slovenaca 1918–1928, Beograd, Matica živih i mrtvih SHS, 1928–1929, knjiga 1–3. Iz vsebine: Milan Kašanin: »Naša umetnost«, str. 452–456 (Knj. 2); 3. knjiga je album fotografij s komentarji, prevedenimi v francoščino *Les recueils jubilaires de la vie et du travail des Serbes, Croates et Slovènes*.

Ljubo Karaman: *O Grguru Ninskom i Meštrovičevu spomeniku u Splitu*, Split, Hrvatska štamparija gradske štedionice, 1929 (32 str.).

Miha Maleš: *Rdeče lučke ali Risbe o ljubezni*, Ljubljana, samozaložba, 1929 (110 str.; nova izdaja v dvobarvnem tisku, 1939).

Andre Vite Mihicic [Andro Mihičič]: *Dujam Penić. Sculpteur*, Paris, Éditions E. de Boccard, [1929] (55 str., XX f. pril.).

Roman Petrović: *Mapa litografija Bosna i Hercegovina*, Sarajevo, 1929 (48 listov; predgovor Niko Miličević). Roman Petrović (1896–1947) je mapo litografij širši

javnosti predstavil na posebni razstavi v Salonu Skočajić v Sarajevu leta 1931. V mapi so predstavljene geografske, zgodovinske, urbane, ruralne in etnografske specifičnosti Bosne in Hercegovine.

Gjuro Szabo [Đuro Sabo]: *Umjetnost u našim ladanjskim crkvama*, Zagreb, [s. n.], 1929 (IV, 76 str.; 2. izdaja 1930). Đuro Sabo (1875–1943) je bil zgodovinar, restavrador in muzeolog, med letoma 1928–1943 ravnatelj Muzeja grada Zagreba.

Jubilarni almanah Kluba hrvatskih književnika i umjetnika u Osijeku, [Osijek], Tisak Ferde Kittera, 1929 (218 str.). Iz vsebine: Radoslav Bačić: »Likovna umjetnost u Osijeku«, str.126–132.

Zbornik u čast Bogdana Popovića, Beograd, IK Geca Kon, 1929 (426 str.).

Beograd: marca je začel izhajati časopis *Radio Beograd. Nedeljni ilustrovani časopis* (1929–1940).

Berlin: januarja 1929 je izšla posebna, deseta številka revije *Der Sturm (Junge slovenische Kunst)*, pri kateri je sodeloval Ferdo Delak. Uvodni članek o revolucioniranju umetnosti v Sloveniji je sprožil polemiko v slovenskem časopisju. Istega leta je v prvem letniku beograjske revije *Nova literatura* izšel Delakov članek »Slovenačka umetnička avantgarda«, v isti številki, 7–8, so objavili še članek Bratka Krefta »Fragmenti iz Slovenije«.

Ljubljana: Umetniška matica je v Zbirki del slovenske likovne umetnosti izdala monografije: I. zvezek *Tine Kos* (1929; predgovor Tone Seliškar); II. zvezek *Drago Vidmar, Nande Vidmar* (1930; predgovor Tone Seliškar); III. zvezek *Božidar Jakac* (1932; predgovor Karel Dobida). Umetniška matica je bila ustanovljena leta 1928 v Ljubljani kot »društvo za propagando sodobne likovne umetnosti in za moderno galerijo«. Pripravljala je razstavo slovenske socialne grafike, ki naj bi obiskala vsa večja slovenska mesta in delavske revirje in imela stalno razstavo v palači Delavske zbornice, ki so jo odprli na začetku leta 1929.

Ljubljana: Umetnostno-zgodovinsko društvo je leta 1929 kot prilogo 9. letniku *Zbornika za umetnostno zgodovino* (urednik Izidor Cankar) začelo izdajati zbirko topografskih opisov »Umetnostni spomeniki Slovenije«. Zvezki so izhajali do leta 1934. Leta 1931 so izdali tudi temeljno delo *Srednjeveški rokopisi v Sloveniji. S sodelovanjem Fr. Steleta opisal M. Kos*.

Ljubljana: začela je izhajati revija *Ilustracija* (1929–1931). Uredniki: Narte Velikonja, Rajko Ložar in Janko Traven, likovni urednik Miha Maleš. K vizualizaciji revije sta mdr. prispevala fotografa Marjan Pfeifer (1910–1992) in Janko Hafner (1907–1972).

München: revija *Die Kunst* (1929–30, I. 25, št. 2) je objavila daljšo predstavitev Rajka Ložarja »Die slowenische Malerei der Gegenwart« (natis tudi v *Die Kunst für Alle*, 1929–30, str. 81–89).

Zagreb: Udruženje grafičnih umjetnika je začelo izdajati zbirko Monografije jugoslovenskih umjetnika: I. zvezek *Uroš Predić* (predgovor Miljenko D. Gjurić); II. zvezek *Vlaho Bukovac* (tekst po Isu Kršnjavom); III. zvezek *Bella Čikoš Sesija* (tekst po VI. Lunačeku). Vsi zvezki so izšli leta 1929.

Ivo Šrepel (1899–1945): likovni kritik je od leta 1929 (do 1940) redno pisal o likovnem dogajanju na Hrvaškem za *Jutarnji list* in druge časopise ter delal na Radiu Zagreb.

IZBRANE RAZSTAVE

Proletnja izložba slikarskih, vajarskih i arhitektonskih radova, Beograd, Umetnički paviljon Cvijeta Zuzorić, maj 1929. Pomladanske razstave jugoslovanskih umetnikov v Beogradu je Udruženje prijatelja umetnosti Cvijete Zuzorić (1922–1941) prirejalo vsako leto do 1940, pod pokroviteljstvom kneza Pavla. Arhitekturna dela so bila vključena samo na prvi razstavi; kasneje je razstava naslavljana *Prolečna izložba slikarskih i vajarskih radova jugoslovenskih umetnika*. Razstavni paviljon na Kalemegdanu je bil odprt leta 1928.

1929 Barcelona Universal Exposition / Svetovna razstava, Barcelona, maj–oktober. Organizacija jugoslovanske likovne predstavitve je bila zaupana Udruženju jugoslovanskih oblikujočih umetnikov. Zaradi sporov pri pripravah na razstavo je nacionalne žirije za izbor del imenovala vlada. Jugoslovanski razstavni paviljon je bil delo arhitekta Dragiše Brašovana in je zanj prejel drugo nagrado. Dragiša Brašovan (1887–1965) je projektiral tudi jugoslovanska paviljona za svetovni razstavi v Milanu (1931) in v Solunu (1932).

OSEBE, INSTITUCIJE IN UMETNOST V JAVNEM PROSTORU

Kraljevina Jugoslavija (1929–1941 / formalno ukinjena 1945) in umetnost: kralj Aleksandar Karađorđević in knez Pavle Karađorđević sta se zavedala reprezentativne in propagandne vloge umetnosti. Jugoslovanski dvor je bil poleg Ministrstva za prosveto pomemben pokrovitelj in kupec domače in tuje umetnosti, ustvarjali so tudi Državno umetniško zbirko, ki ni bila javna. Knez Pavle je sodeloval in prijateljeval z nekaterimi svetovnimi avtoritetami na področju likovne umetnosti: Bernard Berenson (1865–1959), Kenneth Clark (1903–1983) in Joseph Duveen (1869–1939). Julija 1929 je ustanovil **Muzej savremene umetnosti v Beogradu** z namenom, da sooči moderno evropsko likovno umetnost z ustvarjanjem v Jugoslaviji od konca 19. stoletja naprej. Velik privatni zbiratelj je bil še Pavle Beljanski (1892–1965), ki je pripadal sloju politične državne elite.

Beograd: novoustanovljeni **Beogradski fotoklub** (ustanovljen 4. decembra 1928), je leta 1929 priredil prvo razstavo, na kateri so razstavljali člani fotokluba in gostje iz Sombora. Široko koncipiran program kluba v nobeni od enajstih točk programa ni omenjal delovanja profesionalnih fotografov in fotoreporterjev. Dejavnost tega kluba je zamrla po drugi razstavi leta 1931. Amatersko delo fotografov na tedanjem področju Srbije se je v obdobju med obema vojnama razvijalo v okviru fotosekcij znotraj planinskih društev. 2. decembra 1939 so se člani Fotosekcije Srpskog planinarskog društva organizirali v **Klub fotoamatera Beograd**, a je bilo njihovo delo zaradi vojne kmalu prekinjeno. Med ustanovitelji se mdr. navajata Branibor Debeljković (1916–2003) in Zvonimir Janović.

Ljubljana: v Operi so krstno **izvedli opero Marija Kogoj** *Črne maske* (1929). Scenske osnutke so predložili Eduard Stepančič, Ivan Cargo, Avgust Černigoj, Ferdo Delak, Ivo Spincič in Ivan Vavpotič, ki je bil izbran za izvedbo scene.

Sarajevo: sarajevski slikarji Đoko Mazalić (1888–1975; tudi pisec o likovni umetnosti), Karlo Mijić (1887–1964) in Roman Petrović (1896–1947), katerim se je pridružil zagrebški dijak Siegfried / Sigo Summerecker / Hugo Sumereker (1897–1983) so ustanovili skupino **Grupa četvorice / Četvorica (1929–1931)**. Njihova ambicija je bila tudi nadaljevanje dela Društva umjetnika (1923–1927), mdr. je bila Četvorica aktivna ob ustanavljanju Galerije slika Zemaljskog muzeja v Sarajevu. Razstavili so v Salonu Skočajić v Sarajevu (1929, 1930), kjer so leta 1930 organizirali razstavo Kamila Ružičke (1897–1972) in Omera Mujadžića (1903–1991), članov skupine Zemlja. Zaradi različnih osebnih pogledov na likovno umetnost so se člani skupine leta 1931 razšli.

Zagreb: 25. februarja 1929 je potekal ustanovni sestanek skupine **Zemlja (Udruženje umjetnika Zemlja, 1929–1935)** v ateljeju Draga Iblerja na akademiji za umetnost. Podpisniki pravilnika (statuta) skupine so bili: Ivan Tabaković (1898–1977), Krsto Hegedušić (1901–1975), Omer Mujadžić (1903–1991), Frano Kršinić (1897–1982), Drago Ibler (1894–1964), Antun Augustinčić (1900–1979), Oton Postružnik (1900–1978) in Kamilo Ružička (1899–1972). Svoj manifest so objavili na naslovni strani kataloga ob prvi razstavi v Salonu Ulrich novembra 1929. Skupino je združeval levo usmerjeni pogled na svet, članstvo v skupini pa je bilo dinamično, tako po svojem šolanju kot likovnih medijih (»razpon od risbe do mesta«), družbeni aktivnosti in številu. Stalnica je Krsto Hegedušić, ki je bil zaradi svojega delovanja tudi večkrat obravnavan na policiji. V iskanju avtohtonega likovnega izraza je leta 1930 začel sodelovati s

samoukoma Ivanom Generalićem (1914–1992) in Franjem Mrazem (1910–1981) iz vasi Hlebine, katerih dela so bila vključena v razstave skupine. Kot skupina so razstavili šestkrat, po predstavitvi v Salonu Ulrich še: Galerie Billet, Pariz 1931, Umjetnički paviljon Zagreb 1932 in 1934, Sofija, v sodelovanju z bolgarskim društvom Novi Hudožnici, in Umetnički paviljon Beograd 1935. Sedmo razstavo Zemlje, ki bi morala biti v Umjetničkom paviljonu v Zagrebu, skupaj z Novimi Hudožnici in Radničko slikarsko šolo Petra Dobrovića iz Beograda, so policijsko prepovedali. Poleg tega so posamezni člani skupine razstavili tudi na skupinskih razstavah v Barceloni, Londonu in Ljubljani. V Ljubljani je bila skupinska razstava Četrtte generacije z gostoma Francetom in Tonetom Kraljem in člani društva Zemlja v Jakopičevem paviljonu maja 1930 (*Razstava sodobne grafike*; katalog uredil Miha Maleš).

Aleksandar Šafranski (1889–?): in obdobju 1929–1939 je objavil večje število tekstov in knjig o fotografski tehniki in tehnologiji. V Beogradu so mdr. izdali: *Osnovi fotografije. Sa preko 600 slika u tekstu i 2 u boji* (1929, z Aleksandrom Đ. Kostićem), *Kako treba fotografisati. Sa 32 slike* (1934), *Opšta upustva za fotografiju* (1935), *Leicagrafija. Nova era u fotografiji. Sa 157 slika, 5 tablica u tekstu i 8 tablica kao prilog* (1938) in *Snimanje pomoću infracrvenih zrakova. Sa 120 slika u tekstu, 3 šeme u boji i XIII slika priloga* (1939, s Sibin V. Todorović).

Ivana Tomljenović Meller (1906–1988): leta 1929 se je vpisala v šolo za umetnost, oblikovanje in arhitekturo Staatliche Bauhaus v Dessau, naslednji semester se je pridružila novemu oddelku za fotografijo, ki ga je vodil prof. Walter Peterhans. V tem obdobju je oblikovala politično fotomontažo *Diktatura kralja Aleksandra*, ki je bila mdr. objavljena na naslovnici publikacije *Diktatur in Jugoslawien*. Ko so leta 1930 zaradi simpatiziranja s komunizmom odpustili dekana Hannesa Meyerja in več študentov Bauhause, je Tomljenović solidarnostno zapustila šolo.

Arpad G. Balaž (Balázs G. Árpád 1887–1981): eden izmed začetnikov socialno angažirane grafike v Srbiji je izdal drugo grafično mapo *Dani nedelje* (1929) s temami iz delavskega življenja in kasneje grafični mapi iz beograjskega predmestja *Jatagan mala* (1932, 1934).

Božidar Borko (1896–1980): novinar, publicist, prevajalec je postal urednik kulturne rubrike liberalnega dnevnika *Jutro* (Ljubljana, 1929–1945). Poročal je o kulturnem dogajanju v Sloveniji, širšem jugoslovanskem prostoru, na Češkem in v Nemčiji.

1930

IZ BIBLIOGRAFIJE

Izidor Cankar: *Zgodovina likovne umetnosti v Zahodni Evropi. Del 1, Razvoj stila v starokrščanski dobi in zgodnjem srednjem veku. Od početkov krščanske umetnosti do I. 1000*, Ljubljana, Slovenska matica, 1930 (314 str.).

Ljubo Karaman: *Iz kolijevke hrvatske prošlosti. Historijsko-umjetničke crtice o starohrvatskim spomenicima*, Zagreb, Matica hrvatska, 1930 (229 str., X + 152 ilustr.).

L'art Byzantin chez les Slaves. Les Balkans. Premier recueil dédié à la mémoire de Théodore Uspenskij, Paris, Paul Geuthner, 1930 (XV, 503 str. + LII str. tabel; zbirka Orient et Byzance).

Salomon Renak [Salomon Reinach]: *Apolo. Opšta istorija plastičnih umetnosti. Sa 642 slike u tekstu*, Beograd, Srpska književna zadruga, 1930 (XXIII + 436 str.; prevod Miloje M. Vasić, predgovor Bogdan Popović).

Kosta Razičajić: *Dubrovnik bez maske. Uzaludni napori i teška razočaranja*, Dubrovnik, samozaložba, 1930 (94 str., 20 ilustr.; predgovor Lujo Vojnović).

Beograd: januarja 1930 je izšla zadnja številka časopisa *Nova literatura*. Zaradi levičarske usmeritve je bil prepovedan. Časopis za kulturna vprašanja sta urejala in izdajala Pavle Bihali (1898–1941) in Oto Bihali (1904–1993, kasneje Oto Bihali Merin). Izhajal je od leta 1928, izšlo je 13 številk, impresiven je njegov mednarodni

uredniški odbor. Pavle Bihali in Oto Bihali sta leta 1928 ustanovila založbo Izdavačko preduzeće Nolit, ki je poleg časopisa izdajala knjige socialno orientirane književnosti. Avtorji iz kroga Nolita so se v tridesetih letih zapletli v več polemik, mdr. z nekdanjimi avantgardisti (nadrealisti), z Milošem Crnjanskim v časopisu *Ideje* (1934–1935) in Miroslavom Krležom v književni reviji *Danas* (1934; zadnja, peta številka je bila zaplenjena).

Beograd: almanah *Nemoguće / L'Impossible* (Beograd, Društvo nadrealista / Nadrealistička grupa / Publikum), 1930 (reprint 2002). V njem je afirmirana revolucionarna tendenca književno-umetniške skupine srbskega nadrealizma, njegove druge faze; med drugim je objavljen manifest s trinajstimi podpisniki. V almanahu so objavljene fotografije Nikole Vuča (1902–1993) in Vaneta Živadinovića Bora (1908–1993). Svoja prepričanja so nadrealisti izražali še v časopisu *Nadrealizam danas i ovde*, izšle so tri številke 1931–1932. Več članov gibanja je policija preganjala, njegovo delovanje je zastalo. S polemikami so sodelovali v tako imenovanem spopadu na levisi med umetniškim (avantgardističnim, liberalnim) in kolektivnim (partijskim) pogledom levičarjev na revolucijo. Del polemik je potekal v beograjskem mesečniku za književnost in umetnost *Štožer* (1930–1935), med Pavlom Bihalijem (I. Merin), št. 7–8 (1931), in Markom Ristićem, št. 1 (1932).

Vršac: novembra 1930 je pričela izhajati revija *Jugoslovenska fotografija. Časopis za umetničku i naučnu fotografiju* (1930–1931; izšlo je pet številk). Urednik je bil Milorad Radović (1892–1934), zavzemal se je za ustanovitev skupne jugoslovanske amaterske fotografske zveze.

IZBRANE RAZSTAVE

Velika izložba ruske umetnosti, Beograd, Umetnički paviljon Cvijete Zuzorić, marec 1930. Na razstavi so sodelovali ruski emigranti modernistične usmeritve, ki so bili razseljeni po Evropi.

Exhibition of Yugoslav Sculpture and Painting, London, National Gallery Millbank [Tate Gallery], april–maj 1930. S te razstave jugoslovanskega kiparstva in slikarstva je poseben umetniški odbor Jugoslovanskega društva Velika Britanija izbral dela za potujočo razstavo 1930/1931: Leeds, Bradford, Swansea, Belfast, Birmingham, Manchester in ponovno London (Whitechapel Art Gallery). To je bila povratna razstava za predstavitev sodobne britanske umetnosti, ki je bila v letih 1928–1929 na ogled v Ljubljani (november–december 1928), Zagrebu (december 1928–januar 1929) in Beogradu (1929).

Film i Foto, Zagreb, april 1930 v okviru Međunarodne fotografske izložbe na 13. Prolečnom Zagrebačkom zboru. Razstava je bila leta 1929 pod naslovom *Internationale Ausstellung des Deutschen Werkbunds Film und Foto (FiFo) / Film und Foto – FiFo* na ogled v Stuttgartu, nato je gostovala v več mestih (mdr. Essen, München, Berlin, Wroclav, Zürich, Tokio, Dunaj). Nemški del razstave je zasnoval László Moholy-Nagy, ameriškega Edward Weston, v sodelovanju z El Lissitzkyim (v koordinaciji s sovjetskim uradom za mednarodne odnose v kulturi) in Edwardom Steichenom, modnim fotografom revije *Vogue*. V Zagrebu jim je bila pridružena selekcija hrvaških fotografov. Ob razstavi so bile tudi projekcije filmov Fritz Langa, Sergeja Eisensteina in Vsevoloda Pudovkina. Za razvoj fotografije je bil to eden od najpomembnejših dogodkov obdobja med obema svetovnima vojnama.

Exposition d’Art Français Contemporain / Izložba savremene francuske umjetnosti / Razstava sodobne francoske umetnosti, Zagreb, Umetnički paviljon, maj; Ljubljana, Narodna galerija, junij. Prireditelj francoski inštitut v Zagrebu (dela je zbrala Galerie Billet Paris, veliko del iz zbirke muzeja v Grenoblu). Predstavljena so bila dela umetnikov École de Paris. Marca 1931 je bila v bili dvorani Uniona v Mariboru razstava *Moderne francoske grafike in knjige iz zbirke galerije Billet*.

OSEBE, INSTITUCIJE IN UMETNOST V JAVNEM PROSTORU

Beograd: decembra so v Paviljonu Cvijeta Zuzorić (december 1929–januar 1930) odprli prvo samostojno razstavo **Umetničke grupe Oblik (1926–1939)**. Skupina je združevala slikarje, kiparje in arhitekte iz Srbije, Bosne, Črne gore, Hrvaške in Makedonije, predstavnikne modernistične linije v umetnosti, ki so želeli ujeti korak z evropskimi sočasnimi likovnimi tokovi, zgledujoč se pri francoskem oziroma pariškem slikarstvu. Zagovarjali so svobодно umetniško ustvarjanje, osebni avtorski izraz in avtonomijo likovne estetike. Ustanovitelji skupine Oblik so: slikarji Branko Popović (predsednik in aktiven likovni kritik), Petar Dobrović, Jovan Bijelić, Sava Šumanović (ni sodeloval na razstavah skupine Oblik), Veljko Stanojević, Milo Milunović in Marino Tartaglia ter kiparji Toma Rosandić, Sreten Stojanović in Petar Palavčini / Pallavicini. Takoj po ustanovitvi so se skupini pridružili Ivan Radović, Ignjat Job, Mihailo S. Petrov, Nikola Bešević, Zora Petrović, Milan Konjović, Mate Radmilović, Kostja Hakman in Stojan Aralica. Prvi arhitekt v skupini je bil Nikola Dobrović, po razpustitvi Grupe arhitekata modernog pravca leta 1934, se priključijo še Dragiša Brašovan, Milan Zloković, Branislav Kojić in Jan Dubović. V raznih obdobjih so bili člani skupine oziroma gostje na njihovih razstavah mdr. tudi Arpad Balaž, Vilko Gecan, Đorđe Andrejević-Kun, Petar-Pjer Križanić, Ivan Lučev, Nikola Martinoski, Stanka Radonić-Lučev, Ivan Radović, Risto Stijović, Svetislav Strala, Milenko Šerban, Vladimir Žedrinski. V Paviljonu Cvijeta Zuzorić v Beogradu so razstavljali še v letih 1931, 1932, 1933, 1938. Samostojno so razstavljali tudi po Jugoslaviji in v tujini: Split 1930, Skopje 1930 in 1937, Sarajevo in Banjaluka 1931, Zagreb in Ljubljana 1933, Sofija, Plovdiv in Praga 1934, Solun 1937. Število razstavljavcev na posameznih razstavah je nihalo, kar kaže na odprto strukturo skupine.

Beograd: 11. novembra 1930 je bilo odkritje **Spomenika zahvalnosti Francuskoj**, delo Ivana Meštrovića. Postavitve spomenika na Kalemegdanu sta financirala Društvo prijatelja Francuske in Društvo nekadašnjih đaka francuskih šola. Najmonumentalneje obeležje posvečeno žrtvam prve svetovne vojne je le eno izmed številnih, ki so jih postavljali po ozemlju Kraljevine Jugoslavije.

Pariz: leta 1930 je zaključila izobraževanje v **umetniški šoli Andréja Lhotea / Académie André Lhote** (18, rue d’Odessa, blizu postaje Montparnasse, ustanovljena leta 1922) druga skupina jugoslovanskih slikarjev, ki so v njegovo šolo prihajali v glavnem v treh obdobjih, na začetku in koncu dvajsetih in konec tridesetih let dvajsetega stoletja. Prvi so se pri njem izpopolnjevali: Sava Šumanović, Kamilo Ružička, Sergije / Serge Glumac in Milan Konjović. V omenjeni drugi skupini so bili: Oton Postružnik, Milenko Šerban, Zora Petrović, Stojan Aralica, Radmila Djordjević, Mirko Kujačić, Ivan Lučev, Stanka Lučev Radonić, Vera Nikolić Podgorski, Sava Rajković, Momčilo Stevanović, Anton Huter in Milica Cadjević. Konec tridesetih let pa so se pri Lhotu izpopolnjevali: Vojo Dimitrijević, Ante Kaštelančić, Sabahadin Hodžić in Milena Šotra Gačinović. **André Lhote** (1885–1962), predstavnik tako imenovanega salonskega kubizma, je s svojim umetniškim, teoretičnim in pedagoškim delom vplival na veliko število francoskih in tujih umetnikov. Njegovo učenje je dopuščalo širino likovnega izraza, sam pa je z leti umiril geometrične forme in je bolj posvetil harmoniji barvnih kontrastov. Med njegove najboljše učence sodi **Sava Šumanović** (1896–1942), ki se je leta 1930 zaradi bolezni vrnil v rodni Šid, kjer je ustvaril cikel *Šidjanke* (1934–1941).

Sarajevo: decembra 1930 je bila odprta galerija slik domaćih umetnikov v okviru Zemaljskog muzeja poimenovana **Galerija slika Zemaljskog muzeja (1930–1943)**. Zbiranje in postavitev del je izpeljala Grupa četvorice / Četvorica, predvsem Đoko Mazalić. Na njenih temeljih in z njenim fundusom je svoje delo leta 1946 začela Umjetnička galerija BiH.

Skopje: ustanovljeno je bilo **Udruženje likovnih umetnika Vardarske banovine (1930–1947?)**, v katerem naj bi delovalo štirideset slikarjev. Po podatkih iz nam dosegljive literature je bila njihova prva razstava realizirana februarja 1930 v

Sali prosvetnog doma v Skopju, razstavljali so še v letih 1931, 1933 in 1940. Med osrednje osebnosti makedonskega likovnega življenja uvrščamo naslednje slikarje: Sima Čemerikić (1906–1973), njegovi kolegi s študija v Beogradu Vangel Kodžoman / Vandel Kodžomanović (1904–1994), Vasilije Popović-Cico (1914–1962), Tomo Vladimirski (1905–1971) in Ljubo Belogaski (1911–1994). Beograjski študent (in Lhotov slušatelj) je tudi Lazar Ličenoski (1901–1964), ki je razstavljal tudi z beograjskimi umetniki in s skupino Oblik, a za svoj slikarski subjekt pogosto jemal slikovite predele Makedonije (tedaj področje Južna Srbija), njene prebivalce in njihove običaje. Nikola Martinoski (1903–1973) je zaključil študij slikarstva v Bukarešti, ustalil se je v Skopju in je bil prav tako član skupine Oblik. V njegovem ateljeju so se zbirali intelektualci Skopja (Društvo prijatelja umetnosti »Jefimija«), med letoma 1939–1940 je bil scenograf v skopskem gledališču. Za utemeljitelja makedonskega kiparstva velja Dimitrij Dimo Todorovski (1910–1983). Za likovni razvoj makedonskih umetnikov so bili pomembni tudi njihovi stiki s srbskim filozofom Dušanom Nedeljkovićem (1899–1984) in slovenskim umetnostnim zgodovinarjem Francetom Mesesnelom (1894–1945), ki so ju premestili na službeni mesti v Skopje.

Zagreb: leta 1930 je začel delovati oblikovalski studio **Atelier Tri**. Člana Vladimir Miroslavljević (1908–1975) in Božidar Kocmut (1899–1977) sta izšla iz Zavoda za znanstveno proučavanje reklame i umjetničku reklamu, produkcija Imago, ki ga je leta 1928 ustanovil Miroslav Feller (1901–1961). Leta 1929 so izdajali časopis *Reklama*, naslednje leto se je Feller preselil v Berlin. Atelier Tri je imel naročnike predvsem med gospodarskimi podjetji, oblikovali so tudi plakate za športne dogodke, logotipe, embalaže. V svojih delih so uporabljali prvine avantgardne umetnosti. Leta 1934 so sodelovali na mednarodni kulturno-edukativni *Izložbi reklame* v okviru pomladanskega zagrebškega velesejma.

Zagreb: ustanovljena je bil umetniška skupina **Grupa trojice (1930–1935)**: Ljubo Babić (1890–1941), Jerolim Miše (1890–1970) in Vladimir Becić (1886–1954). Za razliko od družbeno angažiranih idej članov skupine Zemlja, je bila Grupa trojice slikarjev blizu meščanskim krogom. Zagovarjala je individualno delo umetnika, »čisto« slikarstvo, iskala svoj izraz v kolorizmu in tematski obdelavi regionalne krajine. Samostojno so razstavljali v Umjetničkom paviljonu v Zagrebu: I./1930, II./1931, III./1932 (gost Max Pechstein), IV./1933 z gosti, VII./1934 z gosti iz Slovenije, IX./1935 z gosti; v Ljubljani V./1933, Sarajevu VI./1934 in v Splitu VIII./1934. Ob otvoritve razstave v Ljubljani je imel L. Babić predavanje o sodobnem hrvaškem slikarstvu (objavljeno v *Dom in svet* 1934, št. 6/7). Leta 1935 so se zaradi notranjih nesporazumov člani Grupe trojice razšli oziroma prešli v neformalno **Grupo hrvatskih umjetnika (1936–1939)**, ki je združevala umetnike iz kroga L. Babića ter bivših članov skupine Zemlja. Nadaljevali so šetje razstav Grupe trojice, većinoma pod naslovom *Izložba hrvatskih umjetnika*, na njih se je zvrstilo 36 umetnikov. Razstavili so v Umjetničkom paviljonu v Zagrebu: X./1936, XII./1937 in XVI/1939 (november–december 1939; z Babićem in njegovimi učenci, mdr. Gabrijel Stupica in Zoran Mušić); v Domu likovnih umjetnosti v Zagrebu XIV./1939 (oktober–november 1939; brez Babića, ki je svoja dela v času razstave *Pola vijeka hrvatske umjetnosti* razstavil v Glazbenem zavodu v Zagrebu leta 1938), v Varaždinu XI./1936, XIII./1937 in v Osijeku XV./1939. Leta 1937 so razstavili v Pragi skupaj s Petrom Dobrovićem iz Beograda (april–maj; brez Babića). Grupa hrvatskih umjetnika leta 1938 ni hotela sodelovati na razstavi *Pola vijeka hrvatske umjetnosti*, ki jo je pripravljalo Hrvatsko društvo umjetnosti Strossmayer pod vplivom Meštrovićevega kroga. Z njim so bili v sporu zaradi več vprašanj kulturne politike, mdr. vodenja Moderne galerije in usode Umjetničkog paviljona ob izgradnji Doma likovnih umjetnosti v Zagrebu. Zato so pripravljali svojo razstavo v Glazbenem zavodu v Zagrebu. Zaradi pomanjkanja razstavnih površin v zavodu je tukaj razstavil le Ljubo Babić. Preostali člani so kasneje priredili svojo XIV. razstavo, del članov skupine pa je zaradi nestrinjanja pristopilo k društvu Strossmayer.

Sergije / Serge Glumac (1903–1964) je leta 1930 izdal grafično mapo z devetimi litografijami *Beton*.

Tone Kralj (1900–1975) je poslikal božjepotno cerkev sv. Višarje / Monte Lussari (1930). To je le ena od njegovih številnih poslikav cerkvenih prostorov v Julijski Krajini, ki je bila pod močnim vplivom italijanizacije: ukinitev vsega slovenskega in hrvaškega tiska, bančništva in zadružništva, odpuštitev in premestitev skoraj vsega učiteljstva, prepovedana raba materinščine. Slovenska in hrvaška duhovščina sta po priključitvi tega ozemlja Italiji tu delovali antifašistično in iredentistično. V sodelovanju s političnim katolicizmom v Kraljevini Jugoslaviji, še posebej z dr. Antonom Korošcem, je bila njihova aktivnost financirana iz tajnega fonda pri Zunanjem ministrstvu Kraljevine Jugoslavije. Med drugim so izdajali veliko leposlovnih knjig, revij in pesmaric z ilustracijami.

Miha Maleš (1903–1987): pobudnik skupine **Četrta generacija (1928–1930)** je leta 1930 organiziral zadnjo razstavo Četrte generacije z gosti iz Slovenije (France in Tone Kralj) in Hrvaške (skupina Zemlja). Člani skupine slovenskih umetnikov Četrta generacija so bili še: Olaf Globočnik (1904–1991), France Pavlovec (1897–1959), Nikolaj Pirnat (1903–1948), Mira Pregelj (1905–1966) in Janez Mežan (1897–1972). Miha Maleš je bil aktiven na več področjih: ustanovil je Umetniški salon (1930–1931), ukvarjal se je s cerkvenim slikarstvom (imel je naročila na Hrvaškem), poučeval je risanje, aktiven je bil v publicistiki, izdajal je grafične mape in organiziral razstave. Leta 1936 je ustanovil Bibliofilsko založbo, pod njenim okriljem je izhajala revija *Umetnost. Mesečnik za umetnostno kulturo* (1936–1945). Druge izdaje te založbe: *Miha Maleš. Sence ali knjiga lesorezov in linorezov*, 1936; Emile Schaub-Koch: *Miha Maleš*, 1937; zbirka ilustrirana dela Franceta Prešerna: *Sonetni venec*, 1937, *Dekletam*, 1940, *Strunam*, 1940, *Pod oknom*, 1941; *Slavni Slovenci, sedeminosemdeset izvirnih lesorezov*, 1938; K. H. Macha: *Maj*, 1938; Stane Mikuž: *Litografije Mihe Maleša*, 1939.

Elda Piščanec (1897–1967) se je po končanem slikarskem izpopolnjevanju v Firencah in Parizu (pri Andréju Lhotu in cerkveno slikarstvo pri Mauriceu Denisu), naselila v Dobrni pri Celju in izvedla tudi nekaj cerkvenih naročil.

Artur Schneider (1879–1946): umetnostni zgodovinar, likovni kritik in dolgoletni direktor Strossmayerove galerije JAZU je med letoma 1930 in 1941 intenzivno delal na fotografskem arhivu spomeniške dediščine na Hrvaškem in mdr. objavljval članke v *Hrvatski reviji in Letopisu JAZU*.

1931

IZ BIBLIOGRAFIJE

Ljubo Babić: *Maestral. O našem izrazu. Požutjele putne uspomene*, Zagreb, Tiskara Narodnih Novina, 1931 (36 str.).

Izidor Cankar: *Zgodovina likovne umetnosti v Zahodni Evropi. Del 2, Razvoj stila v visokem in poznem srednjem veku. Od leta 1000 do leta 1400*, Ljubljana, Slovenska matica, 1931–1933 (335 str.; v dveh snopičih).

Ivo Franić: *Umjetnost i umjetnički obrt*, Zagreb, Tisak zagreb. privred. štamparije, 1931 (78 str. + 24 str. tabel).

Vojeslav Mole: *Historja sztuki starochrześcijańskiej i wczesnobizantyjskiej. Wstęp do historii sztuki Bizantyjskiej u Słowian*, Lwów, Jakubowski, 1931 (XVII, 420 str.).

Vladimir Petković: *La peinture serbe du Moyen âge*, I. del, Beograd, Musée d’Histoire de l’art 1931 (Monument Serbes; II. del 1934).

Koča Popović, Marko Ristić: *Nacrt za jednu fenomenologiju iracionalnog*, Beograd, Nadrealistička izdanja, 1931 (173 str.). Avtorja sta delo posvetila Milanu Dedicu (1902–1966), ki je bil med letoma 1931–1941 urednik beograjskega dnevnika *Politika*.

IZBRANE RAZSTAVE

Nemačka savremena likovna umetnost i arhitektura / Deutsche Zeitgenössische Bildende Kunst und Architektur, Beograd, Umetnički paviljon Cvijete Zuzorić, april 1931; Zagreb, Umjetnički paviljon, maj 1931. Komisar dr. Alfred Kuhn; prireditelj in izdajatelj kataloga Deutsche Kunstgesellschaft Berlin; pokrovitelj knez Pavle. Na razstavo vključena tudi fotografija Bauhausa. Razstava je bila del sistematičnega kulturno političnega programa tedanje Nemčije za povečanje vpliva na jugovzhodno Evropo. Kot je zapisal kritik Rajko Ložar (*Dom in svet* 1931, št. 5–6), razstava iz neznanih vzrokov ni gostovala v Ljubljani.

Exposition des quatre peintres Yougoslaves, Pariz, Galerie Bernheim-Jeune, april 1931. Razstavili so: Stojan Aralica (1883–1980), Marko Čelebonović (1902–1986), Milo Milunović (1897–1967), Milivoj Uzelac (1897–1977).

Novi smjer u fotografiji Franjo Mosinger, Zagreb, Umjetnički paviljon, junij 1931. Franjo Mosinger (1899–1956) je bil profesionalni fotograf, ki je med letoma 1935–1939 deloval v Beogradu. Na peti samostojni razstavi je razstavljaj fotografijo pod vplivom nove stvarnosti in fotograme. Družina Mosinger se je od konca 19. stoletja ukvarjala s fotografijo in kasneje distribucijo filma (Monopol Mosinger film).

Razstava Kluba likovnih umetnic, Ljubljana, Jakopičev paviljon, avgust–september 1931. Razstava (jugoslovanskega) ženskega likovnega združenja Kluba likovnih umjetnica (1927–1941), katerega sedež je bil v Zagrebu. Klub je bil ustanovljen na pobudo Line Crnčić-Virant (1879–1949) in Naste Rojc (1883–1964) po vzoru International Women’s Art Club iz Londona. Članice so razstavile še v Zagrebu (1928, 1930, 1932, 1933, 1935 in 1936), v Osijeku in na Sušku (1932), v Dubrovniku (1937) in v Osijeku (1940).

OSEBE, INSTITUCIJE IN UMETNOST V JAVNEM PROSTORU

Beograd: 11. oktobra 1931 so ustanovili **Zadrugo jugoslovenskih likovnih umetnika** z namenom populariziranja likovne umetnosti doma in na tujem. Na Knez Mihajlovi 16 je imela zadruga svoj razstavni prostor, v katerem so prirejali Salon jugoslovenske umetnosti (1931/32–?). Predsednik zadruge je bil bivši pravosodni minister Dimitrije Ljotić (1891–1945).

Beograd: 11. novembra 1931 je bilo odkritje spomenika in kostnice **Spomen-kosturnica branilaca Beograda 1914–1918** na Novom groblju. Avtor načrta za celoto je arhitekt in kipar Roman Verhovski, avtorja kipov pa Živojin Lukić in Vladimir Pavlović Zagorodnjuk. Po vzoru beograjskega spomenika je bil postavljen tudi *Spomenik srpskom vojniku* v Kraljevu.

Ljubljana: maja 1931 je začel z delom **Salon Kos – razstava in prodaja umetnin** (Mestni trg št. 25). Privatna prodajna galerija trgovca z umetninami Antona Kosa je zastopala vse struje slovenske likovne umetnosti in začela prirejati razstave v manjših krajih po Sloveniji. V letih 1933 in 1934 je organiziral tudi osrednjo razstavo slovenskih umetnikov v Jakopičevem paviljonu v Ljubljani. Leta 1939 je svojo razstavno – prodajno galerijo preselil v pasažo Nebotičnika.

Ljubljana: 20 oktobra 1931 je bil ustanovljen **Fotoklub Ljubljana (1931–1947)**. Prvemu letnemu zboru kluba je predsedoval Lojze Pengal (1896–1957), tajnik je bil Karlo Kocjančič (1901–1970). Člani kluba, predvsem ljubiteljski fotografi, so bili vse do začetka druge svetovne vojne zelo aktivni: uredili so si društvene prostore v nekdanjem ateljeju kiparja Lojzeta Dolinarja (Levstikova ulica), organizirali klubske ekskurzije, predavanja in projekcije diapozitivov, tečaje, udeleževali so se fotografskih natečajev in razstav po celem svetu. V Ljubljani so priredili prvo jugoslovansko fotografsko razstavo (1932), več mednarodnih fotografskih razstav (1934, 1936, 1938) in samostojne klubske razstave (1932, 1934, 1937). Leta 1935 so izdali zbornik *Slovenska fotografija* ki sta ga uredila Peter Kocjančič (1895–1996) in Lujo Michieli (umrl ok. 1970). V njem je objavljenih 60 izbranih fotografij slovenskih

fotoamaterjev in tudi predstavitev začetnika fotografije Janeza Puharja (1814–1864). V ponedeljskih izdajah slovenskih dnevnikov *Jutro* (objavljaj Karlo Kocjančič; 1937, 1938 v ilustrirani tedenski reviji Konzorcija Jutro – *Življenje in svet*, 1939–april 1941) in *Slovenec* (verjetno objavljaj Peter Kocjančič; 1937, 1938, 1939 (tri številke)) so leta 1937 uvedli rubriko »Fotoamater«, kjer so spremljali pomembnejše dogodke doma in v tujini na področju fotografije in kinematografije ter objavljali tehnične nasvete. Ob koncu *Tretje mednarodne razstave umetniške fotografije* v Ljubljani so sklicali še 1. kongres slovenskih fotoamaterjev (1938). Delo članov Fotokluba Ljubljana je prejemale pohvale in nagrade tudi v tujini. Izven fotoklubov so v Sloveniji v obravnavanem obdobju na področju fotografije delovali posamezni fotografi mdr. Franc Ferjan (1885–1964) in nekateri likovni umetniki (Božidar Jakac, Gojmir Anton Kos, Miha Maleš, Veno Pilon).

Ljubljana: **Narodni muzej** je s priložnostno razstavo praznoval 100 let, izdal vodnik po zbirkah in opozoril na prostorsko stisko.

Maribor: 23. oktobra 1931 je bil ustanovljen klub mariborskih likovnih umetnikov **Brazda**. Ime kluba izdaja zgledovanje po zagrebški skupini Zemlja. V svoj program so zapisali prirejanje razstav, druženje umetnikov in prijateljev umetnosti. V decembru je klub priredil svojo prvo razstavo; tedaj se je pojavil tudi apel za ustanovitev umetnostne galerije v Mariboru. Klubske razstave so kontinuirano organizirali v Mariboru in drugod vse do začetka druge svetovne vojne.

Sarajevo: **Društvo prijateljev umetnosti Cvijeta Zuzorić** je med letoma 1931–1938 prevzelo pokroviteljstvo nad razstavami sarajevskih likovih umetnikov. Leta 1932 in 1933 so organizirali razstavi umetnikov Drinske banovine. Društvo je v Sarajevo mdr. posredovalo razstavi beograjske skupine Oblik (1931) in zagrebške skupine Trojica (1934), organizirali so številna predavanja iz zgodovine umetnosti, zavzemali so se za gradnjo umetniškega paviljona v Sarajevu. Decembra leta 1934 je društvo Cvijeta Zuzorić odprlo svoje nove razstavne prostore v sarajevski Vakufski palači. Leta 1936 je prišlo do spora med društvom in skupino Krug. Zaradi polemike sta bili na ogled dve razstavi: »razstava starih« predstavnikov meščanskega realizma v foyerju Narodnog pozorišta in »razstava mladih« socialno angažiranih umetnikov v Školi umjetnih zanata (razstavili: Vojo Dimitrijević (1910–1980), Josip Levi (?), Ismet Mujezinović (1907–1984) in Daniel Ozmo (1912–1942)). Društvo Cvijeta Zuzorić je na prelomu let 1937–1938 priredilo pregledno razstavo sarajevskih likovnikov v Beogradu, podobni razstavi so želeli pripraviti tudi v Zagrebu in Ljubljani, a do realizacije ni prišlo. Ni znano, zakaj društvo ni organiziralo sicer tradicionalne razstave v letih 1939 in 1940; za leto 1941 (aprila) je bil že natisnjen katalog, a do realizacije zaradi začetka vojne ni prišlo. Kljub skupnim nastopom so nekateri bosansko-hercegovski umetniki (mdr. Antun Motika (1902–1992) in Karlo Afan de Rivera (1885–1979), ki sta delovala v Mostarju) redno sodelovali na beograjskih pomladanskih razstavah (Prolećne izložbe) oziroma od leta 1934 na razstavah zagrebških umetnikov (Izložbe zagrebačkih umjetnika).

Split: 1. decembra 1931 je bila odprta **Galerija umjetnina Primorske banovine Split**, današnja Galerija umjetnina Split. Pobudniki ustanovitve galerije so bili: Emanuel Vidović (1870–1953), don Frano Bulić (1846–1934), Kamilo Tončić (1878–1961) in Ivo Tartaglia (1880–1949). Slednji je bil tudi zbiratelj in lastnik velike privatne zbirke likovnih del, ki je leta 1947 prešla v last Galerije umjetnina Split.

Marijan Detoni (1905–1981) je izdal grafično mapo *Cigla* (1932) in kasneje še *Ljudi sa Seine. 30 linorezov* (1934).

France Gorše (1897–1986): 27. novembra 1931 je eden najpomembnejših kiparjev tridesetih let na Slovenskem v dnevniku *Jutro* objavil »Apel na slovenske upodabljajoče umetnike«, v katerem jih je pozval h kolektivističnemu delu, še zlasti pred jugoslovansko razstavo, ki se je pripravljala v Pragi,

IZBRANA BIBLIOGRAFIJA IN KRONOLOŠKI PRESEK

in za prihodnje mednarodne predstavitve, npr. na bienalu v Benetkah.

Šandor Olah (Oláh Sándor 1886–1966) je v Velikom Bečkereku, današnjem Zrenjaninu, organiziral umetniško likovno kolonijo, ki se je zgledovala po starejši koloniji v Nađ Banji (Baia Mare, Rumunija).

Elsa / Elza Kasimir Oeltjen (1887–1944) in njen mož **Jan Oeltjen** (1880–1968) sta se iz Jaderberga na severu Nemčije dokončno naselila v Varejo (pri Ptuju), kjer sta ustvarjala odmaknjena od večjih likovnih centrov.

Vladimir Pavlovič Zagorodnjuk (1889–1976): scenograf in kostumograf Narodnog pozorišta v Beogradu je leta 1931 za Hotel Avala v Beogradu realiziral dekorativno plastiko in dve skulpturi sedečih sfing. V naslednjih letih je dobil še več naročil za zunanjo in notranjo kiparsko opremo javnih zgradb v Srbiji in Bosni (npr. sedež srbske pravoslavne cerkve v Beogradu / Patrijaršija, filiale Državne hipotekarne banke v Sarajevu, v Banjaluci – sedaj Palata Republike Srpske – in v Valjevu). Bil je član širše skupine ruskih umetnikov - emigrantov, ki so delovali pod pokroviteljstvom vlade Kraljevine Jugoslavije. Bil je član Društva ruskih umjetnika u Jugoslaviji (1928–?).

Reform-reklam-bureau Guido Zupan je izdal obsežen *Vodnik po Ljubljani. Tujsko-prometna propagandna brošura s situacijskim načrtom mesta*. Naslednje leto je isti založnik izdal prav tako obsežen dvojezični vodnik za Maribor. Ob vzponu turizma kot gospodarske panoge v Kraljevini Jugoslaviji je izšlo še več srbrno oblikovanih propagandnih publikacij, razglednic s fotografijami krajev. V Sloveniji je Turistični klub Skala posnel prvi slovenski nemi celovečerni film *V kraljestvu Zlatoroga* (premiera 1931). Soscenarist, režiser in snemalec filma je bil Janko Ravnik (1891–1982), glasbenik, fotograf in predsednik Turističnega kluba Skala.

1932

IZ BIBLIOGRAFIJE

Božidar Jakac: *Odmev rdeče zemlje. Po pismih iz Amerike uredil Milan Jarc*, Ljubljana, Jugoslovanska knjigarna, 1932 (2 zvezka, 204 str. + 17 str. prilog). Iz ocene knjige (recenzijskega izvoda), ki jo je objavil Louis Adamič v reviji *Sodobnost* (1933, I. I, št. 1) izvem, da je ob iskanju kontaktov z izseljenci Jakac skušal priti tudi do njega, a se nista uspela sestati. Vsebinsko sicer knjigi poočita, da slikar Amerike ni razumel. Božidar Jakac (1899–1989) se je na začetku junija 1931 po skoraj dveletnem bivanju v ZDA vrnil v Ljubljano, pripravlil razstavo ameriških del in novembra 1931 predavanje s projekcijo filma, ki ga je tam posnel.

Oskar Davičo, Đorđe Kostić, Dušan Matić: *Položaj nadrealizma u društvenom procesu*, Beograd, Nadrealistička izdanja, 1932 (174 str.).

Miroslav Krleža: *Eseji I*, Zagreb, Minerva, 1932 (235 str.). Založba Minerva je načrtovala izdajo osemnajstih knjig M. Krleže. Izdali so jih devet, ovitke s konstruktivističnimi elementi je oblikoval Franjo Bruck (1898– ?), a so jih morali odstraniti in uničiti.

L’art Byzantin chez les Slaves. L’ancienne Russie, les Slaves catholiques. Deuxième recueil dédié à la mémoire de Théodore Uspenskij, Paris, Paul Geuthner, 1932 (XLVIII + 535 str. + LXII str. tabel; zbirka Orient et Byzance).

P. J. Odavić [Petar J. Odavić]: *O skulpturi povodom Meštrovićevog „Spomenika zahvalnosti“*, [s. I., s. n.], 1932 (18 str.).

Bogdan Popović: *Članci i predavanja o književnosti, umetnosti, jeziku, i moralu*, Beograd, Srpska književna zadruga, 1932 (277 str.).

France Stele: Slikarstvo kod Slovenaca, *Hrvatska revija* 1932, I. 5. št. 9.

Josip Vidmar: *Kulturni problemi slovenstva*, Ljubljana, Tiskovna zadruga, 1932 (93 str.).

Ljubljanski zvon, 1933, 1934, 1935, 1936, 1937, 1938, 1939, 1940, 1941, 1942, 1943, 1944, 1945, 1946, 1947, 1948, 1949, 1950, 1951, 1952, 1953, 1954, 1955, 1956, 1957, 1958, 1959, 1960, 1961, 1962, 1963, 1964, 1965, 1966, 1967, 1968, 1969, 1970, 1971, 1972, 1973, 1974, 1975, 1976, 1977, 1978, 1979, 1980, 1981, 1982, 1983, 1984, 1985, 1986, 1987, 1988, 1989, 1990, 1991, 1992, 1993, 1994, 1995, 1996, 1997, 1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021, 2022, 2023, 2024, 2025

Kriza Ljubljanskega zvona / urednik Fran Albrecht, Ljubljana, Kritika, 1932 (63 str.). Publikacija vsebuje pojasnilo bivšega urednika *Ljubljanskega zvona* Frana Albrehta in članke, ki so dali povod za odločitev skupine slovenskih književnikov (Josip Vidmar, Ferdo Kozak, Lojze Ude, Stanko Leben), da so prekinili vsako sodelovanje z revijo *Ljubljanski zvon* in njegovo založnico Tiskovno zadrugo, ki jim je očitala politično ofenzivnost. Leta 1933 so člani skupine ustanovili marksistično orientirano revijo za kulturo in književnost *Sodobnost* (1933–1941). Krizo je povzročil obisk pisatelja Louisa Adamiča (1891–1951), ki je prvič, odkar je pri štirinajstih letih emigriral v ZDA, prišel na obisk v Kraljevino Jugoslavijo. Prevode njegovih esejev in leposlovnih del so objavljali v reviji *Ljubljanski zvon* v celem letniku 52 (1932), poletno številko 6 pa so tematsko posvetili Ameriki. Članek Otona Zupanciča »Adamič in slovenstvo« (*Ljubljanski zvon* 1932, I. 52, št. 8 – zaradi prepozno oddanega besedila ni bil uvrščen v »ameriško« število) soglaša z ameriškim dinamizmom in pragmatizmom, ki ga je tedaj zagovarjal Adamič. Polemičnega odgovora Josipa Vidmarja, ki zagovarja pomen nacionalnega v umetnosti v reviji niso objavili, zato je odstopila večina uredništva *Ljubljanskega zvona*. O odnosu do dogodkov ob svojem obisku, odzivih na knjigo in o slovenski razdeljenosti med liberalno in katoliško stranjo je pisal v članku »Moja Amerika« (*Ljubljanski zvon* 1938, I. 58, št. 8). V *Ljubljanskem zvonu* so še objavljali njegove tekste. V obdobju 1934–1935 je bil urednik *Ljubljanskega zvona* Anton Ocvirk (1907–1980) deležen napadov tako z liberalne kot s klerikalne strani, tako zaradi vprašanj slovenstva kot politike. Leta 1935 se je kriza z novim urednikom in sourednikom (Juš Kozak (1892–1964) in Ivo Brnčić (1912–1943)) umirila. Od leta 1933 je likovno področje v reviji spremljal Karel Dobida (1896–1964).

Ljubljanski zvon, 1932, 1933, 1934, 1935, 1936, 1937, 1938, 1939, 1940, 1941, 1942, 1943, 1944, 1945, 1946, 1947, 1948, 1949, 1950, 1951, 1952, 1953, 1954, 1955, 1956, 1957, 1958, 1959, 1960, 1961, 1962, 1963, 1964, 1965, 1966, 1967, 1968, 1969, 1970, 1971, 1972, 1973, 1974, 1975, 1976, 1977, 1978, 1979, 1980, 1981, 1982, 1983, 1984, 1985, 1986, 1987, 1988, 1989, 1990, 1991, 1992, 1993, 1994, 1995, 1996, 1997, 1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021, 2022, 2023, 2024, 2025

Ljubljana: oktobra 1932 je začela izhajati revija *Fotoamater*. *Mesečnik za foto in kino umetnost*, zadnja številka je izšla junija 1935. Izdajal jo je Benon Gregorič (1897–1962), drogerist iz Ljubljane. Leta 1934 je v založništvu te revije Leo Novak izdal delo *Nemško-slovenska fotografska terminologija*.

Ljubljana: decembra 1932 je začel izhajati mesečnik za umetnost in znanost *Književnost* (1932–1935). Lastnik, izdajatelj in odgovorni urednik je bil Bratko Kreft (1905–1996).

Skopje: maja je začel izhajati časopis *Vardar* (1932–1936). Prvi lastnik in urednik je bil Milan Jovanović Stojimirović (1898–1966).

Zagreb: začel je izhajati zbornik razmišljanj levo usmerjenih intelektualcev *Almanah savremenih problema* (1932, 1933, 1936). V njem so objavljali tudi Krsto Hegedušić, Marko Ristić in Vilim Svečnjak (1906–1993).

Zagreb: začela je izhajati *Foto Revija*. *Mjesečnik za sve grane fotografije* (1932–1941), glasilo Fotoklubov v Zagrebu in Ljubljani ter Fotosekcije HPD-ja v Ivancu. V času njenega izhajanja so se glasilu priključili številni fotoklubi iz celotne Kraljevine Jugoslavije.

Dimitrije Mitrinović (1887–1953) je v Londonu izdajal več programsko politično–utopičnih časopisov *New Britain* (1932–1933), *The New Atlantis* (1933–1934), *New Albion* (1934), *New Europe* (1934).

IZBRANE RAZSTAVE

Kolektivna izložba Georgea Grosza, Zagreb, Umjetnički paviljon, april 1932.

Tentoonstelling van Joegoslavische hedendaagsche beeldende kunst / Exposition d'art yougoslave contemporain, Amsterdam, Stedelijk museum, september–oktober 1932; Bruselj, Palais des Beaux-arts, december 1932. Priprave na razstavo jugoslovanske sodobne umetnosti v Amsterdamu so spremljale polemike med društvoma Cvijeta Zuzorić in skupino Oblik v Beogradu, vanjo pa so se vključili tudi posamezni umetniki (Petar Dobrović, Toma Rosandić). Kasneje so se polemiki pridružili člani skupine Zemlja iz Zagreba.

L'exposition des artistes Yougoslaves, Pariz, Galerie Georges Petit, november 1932. Razstavilo je 27 slikarjev in kiparjev, ki so živeli v Parizu. Mesto je bilo najbolj zaželená študijska destinacija likovnih umetnikov iz Kraljevine Jugoslavije, ki so v drugi polovici 30-ih let ustanovili Udruženje jugoslovenskih likovnih umetnika u Parizu (1937/387). Na razstavah tega združenja so mdr. sodelovali Predrag Peđa Milosavljević (1908–1987; od leta 1936 v diplomatski službi v Parizu), Bogdan Šuput (1914–1942) in Ljubica Sokić (1914–2009); po nekaterih virih naj bi na razstavi sodelovala tudi Rajka Merćec (1904–1963). V jugoslovanskem tisku je bila opažena še razstava *Exposition des artistes yougoslaves résident à Paris / Razstava jugoslovanskih umetnikov v Parizu* leta 1939, v Galerie Bernheim Jeune. Na njej je sodelovalo 26 likovnih umetnikov in en arhitekt. Edini Slovenec med razstavljalci je bil Riko Debenjak, ki se je v Parizu izpopolnjeval v cerkvenem slikarstvu. Istega leta so razstavo prenesli v Haag.

I Jesenska izložba radova likovnih umjetnika Drinske banovine, Sarajevo, Narodno pozorište – foyer, oktober–november 1932. Pokrovitelj razstave je bila sarajevska izpostava društva Cvijete Zuzorić, ki je priredilo tudi drugo leta 1933.

Izložba francuske savremene umetnosti, Beograd, Umetnički paviljon Cvijeta Zuzorić, december 1932; Zagreb, Umjetnički paviljon, januar 1933.

OSEBE, INSTITUCIJE IN UMETNOST V JAVNEM PROSTORU

Kragujevac: 12. julija 1932 so svečano odkrili *Spomenik palim Šumadincima*, delo Antuna Augustinčića (1900–1979). Spomenik je posvečen padlim žrtvam za osvoboditev v vojnah 1804–1918 in je bil prvi v nizu kiparjevih monumentalnih realizacij.

Ljubljana: po svoji seji julija 1932 je **društvo Narodna galerija časopisji poslalo proglas Umetnikom kruha!**, ki opozarja na težavni gmotni položaj sodobnih slovenskih likovnih umetnikov in poziva javnost, naj zaposluje umetnike in kupuje njihova dela. Podoben poziv širši slovenski javnosti in politični eliti k večji podpori slovenske kulture je v *Ljubljanskem zvonu* (oktober 1932, št. 10) objavil Rihard Jakopič.

Ljubljana: leta 1932 so na prireditvi **Ljubljanski velesejem** uvedli serijo tematskih razstav slovenske umetnosti: *Žena v slovenski umetnosti* (1932), *Slovenska Madona* (1933), *Slovenska pokrajina* (1934), vse postavil Olaf Globočnik in *Naše morje* (1935). S tem so skušali pospešiti prodajo likovnih del na sejmu, kjer je Uprava Ljubljanskega velesejma prirejala likovne razstave vse od leta 1926. V letih 1937 in 1938 pa je prodajno razstavo slovenskih likovnih umetnikov na velesejmu pripravil galerist Anton Kos.

Zagreb: **Fotoklub Zagreb** se je reaktiviral. Od leta 1932 so v Salonu Ulrich v Zagrebu prirejali redne letne razstave fotoamaterjev, od leta 1935 pa ponovno mednarodne fotografske razstave, ki so vsakoletno potekale v Umjetničkom paviljonu v Zagrebu do leta 1942. Fotoklub Zagreb je že pred prvo svetovno vojno organiziral dve mednarodni razstavi (1910, 1913), sledila je vselovanska razstava (1935), leta 1936 pa je bila zato mednarodna razstava fotografije (*Medunarodna izložba umjetničke fotografije u Zagrebu*) šteta kot četrta. Do leta 1941 je Fotoklub Zagreb pripravil devet mednarodnih razstav. Osrednja osebnost kluba je postal August Frajtič (1902–1977), ki je v *Foto Reviji* objavljaj svoje poglede na fotografijo. Eden večjih uspehov članov Fotokluba Zagreb je bila razstava stotih izbranih fotografij dvaindvajsetih fotografov v Londonu (1938), na povabilo društva Royal Photographic Society. Razstava je potovala po Evropi, severni in južni Ameriki in bila leta 1939 vključena v stalno postavitev Muzeja za umjetnosti i obrt v Zagrebu. Na razstavi so bili z večjim številom fotografij zastopani: Vlado Cizelj, Tošo Dabac, August Frajtič, Rikard Fuchs, Ignjat Habermüller, Georgij (Žorž) Skrygin in Marijan Szabo. Po letu 1938 se vse pogosteje uporablja termin »zagrebačka škola fotografije« / »zagrebska šola fotografije«.

Otti Berger (1898–1944?) je v Berlinu odprla svoj atelje za tekstil in vzpostavila uspešno sodelovanje s proizvajalci. Leta 1936 je zaradi židovskega porekla atelje morala zapreti. Berger je bila po šolanju (1927–1930) na Staatliche Bauhaus v Dessau na tej šoli vodja oddelka za tekstilstvo (1930–1932).

Ljubomir Ivanović (1882–1945) je izdal grafično mapo *Stari Pariz* (1932) in kasneje še eno, *Iz naših krajev* (1934), pri Državni štampariji kraljevine Jugoslavije pa knjigo *Crteži. Jugoslovenski predeli* (1937), s predgovorom Bogdana Popovića.

Đuro Janeković (1912–1989) je v časopisu *Kulisa* (1927–1941, Zagreb) objavil svoje prve fotografije. Postal je eden od vodilnih fotoreporterjev in kronistov zagrebskega življenja tistega časa.

Antun Mezđjić (1907–1981) je izdal grafično mapo *Smeće* (1932).

Slavko Smolej (1909–1961) je poleg alpskih pokrajin od leta 1932 do konca petdesetih let fotografiral človeka pri delu, zlasti v železarni na Jesenicah.

Kosta Strajnić (1887–1977) je postal glavni konzervator spomenikov v Dubrovniku (1932–1941).

1933

IZ BIBLIOGRAFIJE

Krsto Hegedušić: *Podravski motivi – trideset i četiri crteža*, Zagreb, Minerva, 1933 (63 str.; predgovor Miroslav Krleža). Zbirka risb s predgovorom Miroslava Krleža se je pokazala kot ena od prelomnih točk v hrvaški umetnosti v obdobju med obema vojnama. Po mnenju Stanka Lasića lahko imamo ta predgovor za »osnovni tekst spopada na književni leviči«. Artikulirana je bila ideja o neodvisnem nacionalnem likovnem izrazu povezanem z ideološko levico. Ta pa odstopa od uradne doktrine, ki je bila sprejeta na kongresu mednarodne organizacije revolucionarnih piscev v Harkovu (Harkiv, Ukrajina) leta 1930. Po tej polemiki so iz skupne Zemlja izstopili: Anton Augustinčić (1900–1979), Oton Postružnik (1900–1978), Vanja Radauš (1906–1975) in Đuro Tiljak (1895–1965). Kongresa v Harkovu se je sicer kot predstavnik socialno usmerjenih intelektualcev prenesel doktrino sovjetskega socialističnega realizma v umetnosti.

Lj. [Ljubo] Karaman: *La Dalmatie à travers les âges. Son histoire et ses monuments*, Split, Hrvatska štamparija gradske štedionice, 1933 (68 str.).

Ljubo Karaman: *Umjetnost u Dalmaciji XV i XVI vijek*, Zagreb, Matica hrvatska, 1933 (191 str. + [83] str. s tablami).

France Kralj: *Moja pot*, Ljubljana, Tiskovna zadruga, 1933 (80 str.; avtobiografija).

Krog. Zbornik umetnosti in razprav, Ljubljana, s. n., 1933 (154 str. + VIII pril.; urednik Rajko Ložar). Zbornik je bil izraz nasprotja mladih sodelavcev revije *Dom in svet*, ki ni sprejemala novjših struj v umetnosti.

Ivan Meštrović 1933, Zagreb, [Nova Evropa], 1933 (71 str. + 4 str. pril.; ob petdesetem rojstnem dnevu uredil avtor v sodelovanju s slikarjem Jozo Klajkovićem, urednikom Milanom Čurčinom in arhitektom Haroldom Bilinićem).

Branko Popović: *Risto Stijović. Album*, Beograd, Grafički umetnički zavod Planeta, 1933 (4 str. + 22 str. s tablami; 250 numeriranih izvodov).

Stjepan Roca: *Uzori radinosti i čovjества*, Beograd, Planeta, 1933 (91 str.).

France Stele: *Jože Plečnik. Projekt Univerzitetne biblioteke Ljubljanske*, Ljubljana, J. Blasnik nasl., 1933 (56 str.; načrti).

František Taborsky: *Ivan Meštrović. S 25 vyobrazenimi*, Praga, Orbis, 1933 (23 str., 24 str. s tablami).

Angjeo Uvodić: *Juraj Čulinović (Giorgio Schiavone). Dalmatinski slikar XV stoljeća. Prilikom 500 god. rođenja*, Split, Galerija umjetnina Primorske banovine, 1933 (75 str.).

France Vodnik: Sodobni umetnosti nazor, *Dom in svet* 1933, I. 46, št. 1–2. Tudi v katoliškem kulturnem krogu v Sloveniji je prišlo do razhoda med pristaši tradicionalne utilitaristične estetike, ki jo je zasnoval Alojz Mahnič in jo je zastopal vplivni katoliški teolog in filozof Aleš Ušeničnik (1868–1952), in mlajšo, socialno občutljivo generacijo, nasprotnico konformizma, katere glavni predstavniki so Anton Vodnik, France Vodnik, Edvard Kocbek. Pesnik, kritik, esejist France Vodnik (1903–1986) je postal sourednik revije *Dom in svet*, vse do ponovne zaostritve odnosa med krščanskimi socialisti in vodstvom katoliškega političnega tabora leta 1937.

Zagreb: leta 1933 so izšle štiri številke revije *Kultura. Naučno-umjetnički mjesečni časopis*. Lastnik, izdajatelj in urednik Đuro Tiljak (1895–1965) je od leta 1930 objavljaj likovne kritike tudi v reviji *Književnik*. *Hrvatski književni mjesečnik* (Zagreb, 1928–1939).

Zagreb: pričel je izhajati mesečnik *Hrvatska smotra. Za književnost, umjetnost i društveni život* (1933–1944). Revija je združevala hrvaške intelektualce z desnice, v njej je o likovni umetnosti mdr. pisal Mirko Šeper (1912–1970) in svojo pot začel Vladislav Kušan (1904–1985), ki je likovne ocene pisal tudi za *Radio Zagreb* (1935–1945) in mesečnika *Hrvatska prosvjeta* in *Hrvatska revija*.

IZBRANE RAZSTAVE

Izložba slika, skulptura i arhitektonskih radova Romana Petrovića, Marina Studina i M. Bajlona [Mate Baylon], Sarajevo, Gradska vijećnica, marec–april 1933. Razstava Romana Petrovića, Marina Studina (1895–1960) in Mate Baylona (1903–1995) je opozorila na socialno nalogo umetnosti. Sarajevska kritika je izpostavila Petrovičev cikel *Djeca ulice*.

Ausstellung jugoslawische Volkskunst. Grafik lebender jugoslawischer Künstler, Saarbrücken, Staatliches Museum, april–junij 1933. Organizator grafičnega dela razstave je bil Tomislav Krizman, etnografskega pa Vladimir Tkalić iz zagrebskega Etnografskega muzeja. Razstava je bila istega leta prenesena v Metz (*Exposition d'art graphique et populaire yugoslave de la collection de Zagreb*).

Prva slikarska razstava kluba »Petorice«, Maribor, hotel Orel, december 1933. Pet umetnikov (Zoran Didek (1910–1975), Karel Jirak (1897–1982), Ivan Kos (1895–1981), France Košir (1906–1939) in Albert Sirk (1887–1947)) je kot skupina nastopilo le na tej razstavi. Njihova dela so vsebinsko socialno-kritično obarvana. Leta 1934 so umetniki »petorice« skupaj z Antonom Trstenjakom razstavljali v Ljubljani kot člani umetniškega kluba Brazda.

OSEBE, INSTITUCIJE IN UMETNOST V JAVNEM PROSTORU

Beograd: 9. aprila 1933 so slovesno odprli **Ruski dom**, v katerem so bile mdr. vse do začetka druge vojne na ogled periodične razstave ruskih umetnikov emigrantov.

Ljubljana: 22. junija 1933 so slovesno odprli (stalno) zbirko slovenske likovne umetnosti v **Narodni galeriji**. Gradivo je bilo kronološko razvrščeno v 12 galerijskih dvoranah tedanjega Narodnega doma. Dogodek je bil v javnosti zelo odmeven, kar kažejo številni odzivi. Ob tej priložnosti je France Stele napisal drobno knjižico – vodnik *Narodna galerija. Kratka zgodovina NG in navodilo za ogled razstave*.

Zagreb: za javnost so odprli **Iseljenički muzej** (1933–1941; Branimirova ulica 15), ki je bil istega leta ustanovljen kot zasebna ustanova Iseljeničke službe Ministarstva socijalne politike i narodnog zdravlja pri Iseljeničkom komiserijatu, Odjelu za kulturnu propa-gandu i katastar naselja. Leta 1937 je bila ustanovljena podružnica v Splitu.

Lojze Dolinar (1893–1970) se je preselil v Beograd, kjer je bival do leta 1962. Leto prej (1932) je skupaj s G. A. Kosom in F. Pavlovcem tu tudi razstavljaj. V času Kraljevine Jugoslavije je v Ljubljani izvedel več javnih naročil, od arhitekturne do spomeniške plastike, med drugim plastiko za palačo Delavske zbornice (1927/1928; svečana otvoritev 1929), glavli Ilirije in Napoleona za *Spomenik Napoleonovi Iliriji / Ilirski steber* (1928; odkrit oktobra 1929), prvih osem portretov skladateljev na Vegovi ulici (1932); v Beogradu je imel veliko naročil in bil večkrat nagradjen. Med realiziranimi javnimi plastikami so: *spomenik pesniku Lamartinu* v Beogradu (1933; dar kralja Aleksandra I. Društvu prijateljev Francije), *Spomenik Stjepanu / Stefanu Mitrovu Ljubiši* v Budvi (1933?) in *Spomenik padlim dijakom-vojakom* v Skopju (1935; uničen leta 1941).

Mara Harisijadis (1904–1994): umetnostna zgodovinarka je bila leta 1933 imenovana za asistentko v seminarju umetnostne zgodovine na filozofski fakulteti v Beogradu. Med letoma 1933–1936 je spremljala likovno dogajanje v beograjskih razstaviščih za časopis *Život i rad* (1928–1941).

Otokar Hrazdira (1898–1944) je začel izdajati mednarodno fotografsko revijo *Galerija* (1933–1934; izšlo je šest števkil). Bil je ustanovitelj Fotosekcije planinskega društva Ivančica v hrvaškem kraju Ivanec, kjer je v letih 1932 in 1933 organiziral mednarodni fotografski razstavi. Na prvi je prvič razstavil **Teodor Eugen Maria / Tošo Dabac** (1907–1970), ki je v tem obdobju začenal s ciklom, kasneje naslovljenim *Ljudi s ulice* (1932–1940?). Njegova mednarodna aktivnost se je začela leta 1933, ko je mdr. sodeloval na razstavi *Second Philadelphia International Salon of Photography* v družbi danes najznamenitejših svetovnih fotografov. T. Dabac je glavni predstavnik socialne smeri v hrvaški fotografiji in eden od glavnih predstavnikov t.i. zagrebske šole umetniške fotografije.

Vojislav Jovanović-Marambo / Vojislav M. Jovanović / Vojislav Mate Jovanović (1884–1968) je v letu 1933 potoval v Lizbono in na Madeiro, kar je ključno vplivalo na njegovo fotografijo po vsebinski in tehnični plati. V tridesetih letih je ustvaril tudi galerijo nerezeprezentativnih portretov srbskih umetnikov, književnikov in znanstvenikov.

Prvoslav Pivo Karamatijević (1912–1963) je izdal grafični mapi *Stvarnost u stvarnosti* (1933, predgovor Konstantin Atanasijević) in kasneje *Zemlja* (1938).

Ivan Meštrović (1883–1962): profesor likovne akademije v Zagrebu, član JAZU (Jugoslovanske akademije znanosti in umetnosti), pisec, priljubljena osebnost tedanje posvetne in cerkvene elite je zaznamoval jugoslovansko kiparstvo prve polovice 20. stoletja. Leta 1933 je v Zagrebu odprl Galerijo Meštrović (Ilica 12; 1933–1937). Samostojno je razstavil v Zagrebu (Umjetnički paviljon, 1932), v Parizu (Musée national des écoles étrangères contemporaines, Jeu de paume des Tuileries, 1933), v Pragi (Letohrádek královny Anny, Belvedere, 1933), v Münchenu (Kunstverein, 1935) in v Varšavi (Muzeum Narodowego, 1939; osnutki za spomenik Józsefu Pilsudskemu). Njegov kiparski imperativ je bila figuralka, med javnimi deli izpostavljamo: *Spomenik Grgruru Ninskom* v Splitu (1929; 1931 različica v Varaždinu), *Spomenik romunskemu kralju Karlu I* (1930; uničen 1948) in *Spomenik romunskemu kralju Ferdinandu I.* (1939; uničen 1948) v Bukarešti, *Spomenik zahvalnosti Francuskoj* (1930) in *Spomenik neznanom junaku* (1934–1938) v Beogradu ter *Spomenik Svetozaru Miletiću* (1939) v Novem Sadu. Leta 1939 je Meštrović zaključil z gradnjo reprezentativne družinske palače na Mejama v Splitu (1931–1939; danes Galerija Meštrović).

Toma Rosandić (1878–1958): njegov kiparski opus zajema samostojno in arhitekturno figuralko, večje plastike v javnem prostoru; nastale v tridesetih letih so med drugimi: *Radnik* na fasadi Radničkog doma v Novem Sadu (1933), *Spomenik Njegošu* v Trebinju (1934), *Umorni borac* v Beogradu (1935) in *Igrali se konji vrani*, skulpturi pred Narodno skupščino Kraljevine Jugoslavije (izdelava v obdobju 1936–1938), ki sta nastali v okviru javnega natečaja za likovno opremo Skupščine.

IZBRANA BIBLIOGRAFIJA IN KRONOLOŠKI PRESEK

Maksim Sedej (1909–1974) je izdal grafično mapo *Predmestje. Deset linorezov*. Ljubljana, 1933. Grafiha socialnih motivov iz delavskega (kmečkega) življenja je v tridesetih letih nadaljevala tematiko **socialne umetnosti v Sloveniji**, ki so jo že pred njim vpeljali v slovensko likovno umetnost Fran Tratnik, Hinko Smrekar, France Kralj, Tone Kralj, Veno Pilon, Drago Vidmar in Nande Vidmar. Sedej je leta 1937 izdelal dvajset lesorezov za opremo knjige Ludvika Mrzela *Bog v Trbovljah* (leta 1938 še bibliofilska izdaja). Socialno motiviko, ki je pravzaprav ilustracija (lastnega) brezizhodnega položaja brezposelnih intelektualcev, ki jo je v eseju »Generacija pred zaprtimi vrati« (*Ljubljanski zvon*, 1937) ubesedil Ivo Brnčić, je v svojem delu upodabljal tudi France Mihelič (1907–1997), poslan za gimnazijskega profesorja v Krševac (1934) in kasneje na Ptuj (1936). Motive s socialno tematiko v časopisni risbi in karikaturi je objavljaj Nikolaj Pinnat (1903–1948) v dnevniku *Jutro*. Vrh Pinnatove ostrine so dosegle ilustracije za cikel satiričnih sonetov Igorja Torkarja *Blazni Kronos* (1940).

1934

IZ BIBLIOGRAFIJE

Ljubo Babić: *Umjetnost kod Hrvata u XIX stoljeću* , Zagreb, Matica hrvatska, 1934 (168 str.).

Ljubo Babić: Sodobno hrvatsko slikarstvo, *Dom in svet* 1934, I. 47, št. 6–7.

Ljubo Karaman: *Dalmacija kroz vjekove. U historiji i umjetnosti*, Split, Jadranska straža, 1934 (176 str. + [67] str. s tablami).

Benedeto Kroče [Benedetto Croce]: *Estetika. Kao nauka o izrazu i opšta lingvistika*, Beograd, Kronos, 1934 (623 str.).

Maks Ozborn [Max Osborn]: *Povijest umjetnosti. Kratak prikaz njezinih glavnih epoha*, Zagreb, Matica hrvatska, 1934 (488 str.).

Svetozar Radojičić: *Portreti srpskih vladara u srednjem veku*, Skopje, Muzej Južne Srbije, 1934 (105 str.).

France Stele: *Cerkveno slikarstvo. O njegovih problemih, načelih in zgodovini*, Celje, Družba sv. Mohorja, 1934 (206 str.).

Angjeo Uvodić: *Andrija Medulić, nazvan Schiavone. Dalmatinski slikar XVI. stoljeća*, Split, Galerija umjetnina Primorske banovine, 1934 (77 str., 8 f. pril.).

Beograd: začel je izhajati desničarsko projugoslovansko orientirani kulturni tednik *Ideje* (1934–1935); ustanovil ga je Miloš Crnjanski (1893–1977).

IZBRANE RAZSTAVE

skupine Zemlja in sledila načelom, ki jih je postavil Mirko Kujačić na samostojni razstavi v Beogradu (Mali salon Umetničkog paviljona Cvijeta Zuzorić, april 1932) in v objavljenem manifestu (Moj manifest, *Mala revija* 1932, letnik 1, št. 4), močan vpliv je imela tudi njegova grafična mapa *Ribari. Dvadesetjedan drvo-lino rez* (1934). Posebno pozornost so posvečali grafiki, ki so jo imeli za najustreznejšo izrazno sredstvo socialne umetnosti. Delovanje skupine je bilo usmerjeno v aktivacijo umetnikov, da se v čim večjem številu ukvarjajo s socialnimi temami in dosežejo čim boljši likovni in tehnični nivo. Med letoma 1935–1936 je h grupi Život pristopilo veliko umetnikov, po letu 1938 tudi Bora Baruh (1911–1942) in Moša Pijade (1890–1957), ki je bil izpuščen po štirinajstletnem ujetništvu. Člani skupine Život so se javnosti prvič predstavili na *Prvi grafički izložbi* v Beogradu (1934), likovni kritiki so jih kot skupino socialnih slikarjev opazili na *VIII. Jesenji izložbi beogradskih umetnika* (1935). V sodelovanju z intelektualno levico okoli časopisov *Nin* in *Naša stvarnost* so pozornost usmerili tudi na položaj umetnikov v družbi. Skupaj s tedanjim Udruženjem likovnih umetnika (ULU) je trideset umetnikov posredovalo svoje zahteve Udruženju prijatelja Cvijete Zuzorić, ki ni v celoti sprejelo njihovega poziva k izboljšanju socialnega in materialnega položaja umetnikov. Zato je prišlo do zamenjave vodstva ULU, odstopil je predsednik Sreten Stojanović, novi predsednik je postal Vinko Grdan, sekretar pa Mirko Kujačić. »Novi« ULU je izrazil solidarnost z umetniki, ki so se odločili bojkotirati društvo Cvijeta Zuzorić in njihovo tradicionalno deveto jesensko razstavo. K bojkotu niso pristopili skupina Oblik in posamezni umetniki. Tako sta bili novembra 1936 realizirani dve razstavi, »bojkotašic« so razstavili na Tehnični fakulteti, del umetnikov pa na *IX. Jesenji izložbi beogradskih umetnika* v Umetničkom paviljonu Cvijeta Zuzorić. Najradikalnejše jedro skupine Život (Đ. Andrejević-Kun, S. Beraković in M. Kujačić) so sodelovalo na nobeni od razstav. Člani skupine Život so razstavili še na eni razstavi »salona nezavisnih« (*Izložba Udruženja likovnih umetnika*, Inženjerski dom, maj–junij 1937) in na *XIII. Jesenji izložbi beogradskih umetnika* (Umetnički paviljon, november 1940). Na razstavi »bojkotašev« leta 1936 je sodelovalo sedemintrideset umetnikov, nekateri viri jo smatrajo za prvo, spontano razstavo neodvisnih umetnikov, **Nezavisnih umetnika** / **Salona nezavisnih**. Razstave izven razstavnega salona Cvijeta Zuzorić so bile organizirane še na priložnostnih lokacijah v Beogradu: Inženjerski dom (*Izložba Udruženja likovnih umetnika*, maj–junij 1937; sodelujejo umetniki iz Hrvaške in Slovenije), Pravni fakultet (*II Salon nezavisnih*, december 1938) in Sokolski dom (*III Salon nezavisnih*, pomlad 1939). Po menjavi vodstva društva Cvijete Zuzorić so sodelovali tudi na *XIII. Jesenji izložbi beogradskih umetnika* (Umetnički paviljon, november 1940).

Beograd: 7. septembra 1934 je bil izveden ustanovni občni zbor **Kluba nenameščenih slovenskih upodabljaljočih umetnikov**. V imenu pripravljalnega odbora je Božidar Jakac podal pravila nove organizacije, katere namen je bil zagotoviti existenco nezaposlenim slovenskim upodabljaljočim umetnikom. Klub je svoj cilj sklenil doseči z organiziranjem razstav in drugih prireditve in z njihovim propagiranjem v tisku, na predavanjih in radiju. V odboru društva so bili Božidar Jakac (predsednik), Tone Kralj, France Pavlovce, France Mihelič, Miha Maleš in Karla Bulovec. Pred samoorganiziranjem umetnikov je delegacija umetnikov predala banu spomenico z zahtevami o odkupih, naročilih in dotacijah.

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Ljubljana: 10. marca 1934 je bil izveden ustanovni občni zbor **Kluba nenameščenih slovenskih upodabljaljočih umetnikov**. V imenu pripravljalnega odbora je Božidar Jakac podal pravila nove organizacije, katere namen je bil zagotoviti existenco nezaposlenim slovenskim upodabljaljočim umetnikom. Klub je svoj cilj sklenil doseči z organiziranjem razstav in drugih prireditve in z njihovim propagiranjem v tisku, na predavanjih in radiju. V odboru društva so bili Božidar Jakac (predsednik), Tone Kralj, France Pavlovce, France Mihelič, Miha Maleš in Karla Bulovec. Pred samoorganiziranjem umetnikov je delegacija umetnikov predala banu spomenico z zahtevami o odkupih, naročilih in dotacijah.

Ljubljana: 11. marca 1934 je bil ustanovni občni zbor **Društva likovnih umetnikov Dravske banovine**, nove strokovne organizacije likovnih umetnikov na Slovenskem. V odboru društva so bili Gojmir A. Kos (predsednik), Viktor Čotič (podpredsednik), Saša Santel, Miha Maleš, Karel Jirak (kot zastopnik mariborskih umetnikov), Tone Kralj, Fran Tratnik, France Mihelič in Mirko Šubic. V program društva so

zapisali, da bo delovalo v korist vseh umetnikov, s posredovanjem naročil, natečajev, skrbjo za avtorske pravice, kontrolo pred nelojalno konkurenco, itd. »Ne bo pa prirejalo razstav in s tem direktno presojalo kvalitete posameznikov, ker to nosi v sebi kal razdora.« Leta 1936 se je društvo preimenovalo v **Društvo slovenskih likovnih umetnikov** (DSLJ) in začelo z izdajo revije *Umetnost*; pod njihovim okriljem je izšla zgolj ena številka. Leta 1938 so v Ljubljani organizirali **II. vsedržavni kongres likovnih umetnikov** (prvi je bil leta 1922 v Zagrebu), na katerem so sprejeli resolucijo z zahtevami umetnikov in jo predložili kraljevi vladi v Beogradu. DSLJ se je istega leta začel zavzemati za ustanovitev umetniške akademije v Ljubljani. Člani društva so v Jakopičevem paviljonu v Ljubljani priredili dve društveni razstavi (1935, 1937).

Negotin: 16. februarja 1934 je bil ustanovljen **Muzej Negotin**, današnji Muzej Krajine Negotin.

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Sarajevo: ustanovljena je bila **Galerija slika grada Sarajeva** (1934). Galerija z okrog 100 deli je pod pokroviteljstvom občine Sarajevo delovala v sklopu knjižnice, upravljaj jo je Kosta Mandić. Njeno poslanstvo je bilo zbiranje umetniških del avtorjev vezanih na Sarajevo oziroma del, katerih tema je Sarajevo. Ta fundus in program sta ustvarila temelj umetniški zbirki Muzeja grada Sarajeva, današnjega Muzeja Sarajeva.

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Zagreb: 16. maja 1934 je bila svečana otvoritev prostorov **Moderne galerije** v palači Vranczany. Glavna naloga je zbirati in hraniti najboljša dela sodobnih hrvaških umetnikov ter prirejati razstave. Prva razstava v njihovih prostorih je bila razstava grafik Fransa Masereela iz Belgije.

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Đorđe Andrejević-Kun je izdal grafično mapo *Krvavo zlato* (1937; na temo rudarjev v Boru), kasneje še *Za slobodu* / *Por la libertad* (1939; 12 lesorezov) in *Crteži, skice i studije* (1940).

Božidar Jakac (1899–1989): marca 1934 je imel v Jakopičevem paviljonu v Ljubljani veliko samostojno razstavo. Del poletja je preživel v poletni kraljevi rezidenci Suvobor na Bledu, kjer je portretiral člane kraljeve družine in nekatere ministre. S portretiranjem je nadaljeval novembra na dvoru na Dedinjah v Beogradu. Pridobil je uradno dovoljene dvora za reproduciranje teh portretov. Po smrti kralja Aleksandra I. je tako kulturni oddelek mestne občine Ljubljana pričel s prodajo razmnoženih portretov Nj. Vel. kralja Petra II. Del dobička od prodaje je bil namenjen za umetniški fond – pomoč revnim umetnikom. Jakac je v Jakopičevem paviljon redno predstavljal svoja novejša dela mdr. leta 1938 cikel iz Skandinavije. Leta 1939 je na festivalu Mariborski teden v sodelovanju z Glasbeno matico Ljubljana in Francetom Maroltom posnel barvni film o slovenskih narodnih plesih (Prekmurje, Dravsko polje, Bela krajina). Sredstva zanj je dal ameriški Slovenec, zato so unikatno kopijo leta 1940 poslali v ZDA.

France Kralj (1895–1960): ustanovitelj Kluba mladih oblikujočih slovenskih umetnikov (1921), Slovenskega umetniškega društva (1926) je tega leta ustanovil **društvo Slovenski lik** (1934–1942). Njegovi člani so s svojim delom poskušali ustvariti avtohtoni slovenski nacionalni umetniški izraz, idejno so bili v opoziciji z Društvom likovnih umetnikov Dravske banovine in DSLJ. Kot skupina Slovenski lik so leta 1935 razstavljali v Zagrebu (France Kralj, Franjo Stiplovšek, Drago Vidmar in Nade Vidmar), leta 1939 v Celju (France Kralj, Franjo Golob, Adalbert Lipičnik, Lojze Šušmelj) in leta 1941 v Ljubljani (France Kralj, Lojze Perko, Milena Dolgan, Ivan Štrekelj in Vladimir Jakič). Med razstave društva pa so štel tudi samostojne predstavitve posameznih članov: France Kralj (Ljubljana, 1935, 1936 in 1939), Franjo Golob in Lojze Šušmelj (Ruše, 1939).

1935

IZ BIBLIOGRAFIJE

Josip Draganić: *Prikazi o umjetnosti. Juraj Plančić, Franjo Kršinić, Kamilo Ružička, Antun Augustinčić, Omer Mujadžić, Antun Motika*, Zagreb, Grafika, 1935 (92 str.).

Fran Krašovec: *Slovenska zemlja v podobah*, Celje, Družba sv. Mohorja, 1935 (150 str.; fotomonografija).

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

France Stele: *Monumenta artis slovenicae. I. Srednjeveško stensko slikarstvo* / *La peinture murale au moyen-age*, Ljubljana, Akademsko založba, 1935 (60 str. + 104 f. pril.).

France Stele: *Umetnost zapadne Evrope. Oris njenih virov in glavnih dob njenega razvoja*, Ljubljana, Jugoslo-vanska knjigarna, 1935 (436 str.).

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Sreten Stojanović: *Biste*, Beograd, Državna štamparija, 1935 (22 str. + 22 str. tabel).

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Beograd: decembra 1935 je začel izhajati mesečnik *Balkansko bratstvo. Časopis za socijalno-ekonomska pitanja, kulturu i umetnost* (1935–1937).

Ljubljana: Slovensko planinsko društvo je izdalo prvi zvezek planinske fotografije *Iz naših gora*, leta 1937 in 1940 pa še druga dva. V zvezkih je bil objavljen izbor umetniških prilog (fotografij) *Planinskega vestnika* iz preteklih let. Med avtorji fotografij so bili Janko Ravnik, Fran Krašovec (1892–1969), Janko Skerlep (1894–1981), Slavko Smolej in Mirko Kajzelj. Vsi navedeni avtorji so bili v tem času med najdejavnejšimi člani ljubljanskega Fotokluba.

Skopje: oktobra je začel izhajati tednik *Skopska scena. Ilustrovani umetnički list* (1935–1937).

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Zagreb: izšla je zadnja številka časopisa *Fotograf* (1928–1935). Kot glasilo Saveza fotografa Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca je izhajal od leta 1928. Uprava zveze profesionalnih fotografov je bila v Beogradu, glavno uredništvo časopisa pa v Zagrebu. Glavni in odgovorni uredniki so bili zagrebški fotografi: Martin Gosparides (1928), Ivan Škorjanc (1929–30) in Rudolf Firšt (1930–35). Zadnja štiri leta je bil *Fotograf* uradno glasilo združenja profesionalnih fotografov Hrvaške.

IZBRANE RAZSTAVE

I. pomladanska razstava Društva likovnih umetni-kov Dravske banovine / **Prva kolektivna razstava Društva likovnih umetnikov Dravske banovine**, Ljubljana, Jakopičev paviljon, maj–julij 1935.

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

I Sveslavenska izložba umjetničke fotografije, Zagreb, Umjetnički paviljon, november 1935. Priredil jo je Fotoklub Zagreb.

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

OSEBE, INSTITUCIJE IN UMETNOST V JAVNEM PROSTORU

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Ljubljana: 16. junija 1935 je bilo svečano odkritje bronastega poprsja Viteškemu kralju Aleksandru I. Zedinitelju pred Tobačno tovarno v Ljubljani. Avtorica portreta je bila **Iva Despić Simonović** (1891–1961). Enake odlitke so dotlej postavili v tobačnih tovarnah v Nišu, Banjaluki, Travniku in Sarajevu. Kiparka ni bila edina ženska med ustvarjalci dinastičnih portretov v predvojni Jugoslaviji, med njimi tudi slikarka Nasta Rojc.

Ljubljana: od 28. do 30. junija 1935 je potekal **II. evharistični kongres za Jugoslavijo**. Vrhunec prireditve je bil shod na novem stadionu, ki ga je za ta namen načrtoval Jože Plečnik, otvorili pa so tudi razstavo sodobne cerkvene umetnosti v Uršulinskem samostanu, ki jo je aranžiral Ivan Vurnik. Spominski plakat kongresa je oblikoval Tone Kralj. Leta 1939 je bil v Ljubljani kongres Kristusa Kralja, ob tem je bila v samostanu zopet *Razstava sodobne cerkvene umetnosti*.

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Sarajevo: ustanovljena je bila skupna **Krug** (1935–1938). Na začetku je štela štiri člane: Karlo Mijić, Đoko Mazalić, Hinko Laas (1899–1975) in Branko Šotra (1906–1960), leta 1937 se jim je pridružil Josip Monsino Levi (?). Njihov umetniški program je bil konzervativen, zaradi česar so njihove razstave sprožale polemike med meščansko in levičarsko – socialno orientiranimi skupinami. Razstavili so dvakrat v Sarajevu (1935, 1937). Po odhodu Mijića v Zagreb ter Šotra v Ohrid (pripravljaj je grafično mapo *Duhan*) je skupina Krug prenehala delovati.

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Zbirka likovnih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi v Beogradu, 1936

Z

Prva izložba Udruženja likovnih umetnika (Ljubljana – Zagreb – Beograd / Razstava neodvisnih), Beograd, Inženjerski dom, maj–junij 1937. Razstava jugoslovanskih likovnih umetnikov, »ki se ne strinjajo z načinom prirejanja dosedanjih jugoslovenskih razstav doma in onstran meje«.

Članovi Grupe zagrebačkih umjetnika Gecan – Junek – Šestič – Šimunović – Tartaglia, Zagreb, Umjetnički paviljon, maj 1937. Imenovani tudi **Petorica**: Vilko Gecan (1894–1973), Leo Junek (1899–1993), Ljudevit Šestič (1900–1962), Frano Šimunović (1908–1995) in Marino Tartaglia (1894–1984).

Arte moderna jugoslava. Esposizione di un gruppo di artisti jugoslavi, Rim, Galleria di Roma, junij 1937. Na razstavi niso sodelovali hrvaški likovni umetniki, »posebej še zagrebški umetniki in sicer, kakor piše *Obzor* z dne 17. t.m. iz idejnih razlogov«.

Exposition Internationale des Arts et des Techniques (Pariška svetovna razstava), Pariz, jugoslovanski paviljon, junij 1937. Svetovna razstava je predstavila eksponate na temo umetnost in tehnika v sodobnem življenju. Generalni komisar jugoslovanskega paviljona je bil Adolf Cuvaj, člani organizacijskega odbora so bili Milan Kašanin, Milo Milunović in črnogorski kipar Risto Stijović. Avtor jugoslovanskega paviljona je bil arh. Josip Seissel (1904–1987), ki je na pročelje vključil mozaik Mila Milunovića, paviljon pa je notranje uredil Toma Rosandič. Izbor del je izzval ostre kritike in mobiliziral likovne kroge, podobno kot v sočasnem primeru razstave jugoslovanske umetnosti v Rimu.

I izložba »Dvanaestorice«, Beograd, Umetnički paviljon Cvijeta Zuzorić, oktober 1937. V istem razstavišču so razstavljali še leta 1938. Po nekaterih virih so bili člani skupine **Dvanaestorica**: Ivan Tabaković, Milo Milunović, Petar Lubarda, Predrag Peđa Milosavljević, Nedeljko Gvozdenović, Milan Konjović, Aleksa Čelebonović, Stojan Aralica, Ivan Radović, Zora Petrović, Borislav Bogdanović in Dimitrije Mitrinović (pisec). Skupinsko so razstavili po vrnitvi z izpopolnjevanja v Parizu.

OSEBE, INSTITUCIJE IN UMETNOST V JAVNEM PROSTORU

Beograd: leta 1937 je delo Kraljevske umetničke šole (ustanovljena leta 1919 z namenom izobraževanja likovnih pedagogov) prešlo v delovanje **Akademije likovnih umetnosti**. Na šoli je bil mdr. dolga leta profesor kipar Petar Palavičini / Pallavicini (1886–1958; poučeval med letoma 1924–1937). Zaradi prostorskih in organizacijskih težav je bila Akademija formalno ustanovljena 31. marca 1939. Prvi rektor je bil Toma Rosandič, med ustanovitelji so bili še Milo Milunović (1897–1967), Petar Dobrović (1890–1942) in Sreten Stojanović (1898–1960).

Ljubljana: 15. septembra 1937 je bil odprt **Mestni muzej**, v prostorih Auerspergove (Turjaške) palače na tedanjem Napoleonovem trgu, ki jo je ljubljanski mestni svet za namene muzeja odkupil že leta 1935. Leta 1939 je bil izdan *Vodnik po ljubljanskem Mestnem muzeju*, avtor Josip Mal (1884–1978).

Ljubljana: septembra 1937 je bila v Jakopičevem paviljonu otvoritev *Prve razstave Kluba neodvisnih slovenskih umetnikov*. Razstavili so: Zoran Didek, Zdenko Kalin, Stane Kregar, Zoran Mušič (otvoritveni govor), Nikolaj Omersa, Nikolaj Pirnat, Marij Pregelj, Karel Putrih, Maksim Sedej in gosta iz Hrvaške Slavko Šohaj in Frano Šimunović. **Klub neodvisnih slovenskih umetnikov, poimenovan tudi Klub neodvisnih / Neodvisni**, je bil formalno ustanovljen 27. avgusta 1938, po svoji drugi razstavi v Jakopičevem paviljonu, kjer so razstavili le Stane Kregar, Maksim Sedej in Francišek Smerdu. Istega leta so vsi člani Kluba neodvisnih razstavljali v okviru umetnostne razstave na velesejemski prireditvi *Ljubljana v jeseni*. V letu 1938 so člani Kluba Neodvisnih pripravljali razstavo v Pragi, ki pa je bila zaradi političnih dogodkov odložena. Leta 1939 je bila v Jakopičevem paviljonu v Ljubljani *Peta umetnostna razstava »Neodvisnih«*, na kateri so se jim pridružili Boris Kalin, France Mihelič in Evgen Sajovic. Vsi člani Neodvisnih so leta 1940 razstavili v Zagrebu (v samozaložbi so izdali obsežen katalog), razstava pod naslovom *VIII.*

razstava Kluba Neodvisnih slovenskih likovnih umetnikov je bila prenesena v Ljubljano. Decembra 1940 so trije člani Neodvisnih (N. Omersa, E. Sajovic in M. Pregelj) razstavili v novi palači Bata v Ljubljani. Februarja 1941 je bila *Razstava kluba Neodvisnih* v Celju, marca 1941 so člani Neodvisnih skupaj s Trojico priredili *Razstavo moderne slovenske oblikujoče umetnosti* na Ptuju. Na svojem prvem rednem občnem zboru v Ljubljani leta 1939 so za svojega člana zaradi zaslug za slovensko likovno umetnost izvolili Izidorja Cankarja, tedaj veleposlanika v Argentini. Neodvisni (1937/38–1943) so bili skupina slikarjev in kiparjev, katerih večina je bila formirana na akademiji v Zagrebu (profesorji mdr. Vladimir Becić, Ljubo Babić, Marino Tartaglia, Frano Kršinić in Ivan Meštrović), mdr. so načrtovali postavitev lastnega razstavnega paviljona ter se priključili pobudam za ustanovitev umetnostne akademije v Ljubljani. Svoja stališča so Neodvisni spretno izražali v medijih.

Niš: 28. junija 1937 je bilo svečano odkritje monumentalnega ***Spomenika oslobodiocima Niša***, delo Antuna Augustinčiča.

Perast: 28. februarja 1937 je bil sprejet statur o ustanovitvi **Muzeja grada Perasta**.

1938

IZ BIBLIOGRAFIJE

Almanah Kraljevine Jugoslavije. Naša zemlja (I Geopolitički pregled, II Demografija, III Arheologija, IV i V Umetnost) / glavni urednik Viktor Manakin, Zagreb, Glavno uredništvo Almanaha Jugoslavije, 1938 (105 str.). Pregled umetnosti Srbov, Hrvatov in Slovencev do srede 19. stoletja.

Peter Thoene [Oto Bihalji–Merin]: *Modern German art. With thirty-two plates*, Harmondsworth, Penguin Books, 1938 (108 str.), predgovor Herbert Read; leta 1955 Oto Bihalji-Merin: *Savremena nemačka umetnost*.

-o. [Božidar Borko]: Slovenska kultura v Jugoslaviji, *Misel in čas* 1938, št. 12 (posebna izdaja *Ob dvajsetletnici Jugoslavije*).

Benedetto Croce: *Eseji iz estetike*, Split, Kadmos, 1938 (62 str.).

Vojslav Dragutinović: *Problem umetničkog stvaranja*, Beograd, Biblioteka Novi horizonti, 1938 (29 str.).

Franjo Golob: *N'mau čriez izaro*, Ljubljana, Bibliofilska založba, 1938 (grafična mapa; ponatisa 1999, 2008).

Ljubo Karaman: *Portal majstora Radovana u Trogiru*, Zagreb, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1938 (76 str.).

Milan Kašanin: *Muzej kneza Pavla. Moderna umetnost*, Beograd, Muzej Kneza Pavla, 1938 (XI + 111, 16 str. repr.; francoska izdaja *Musée du prince Paul. Art moderne*, 1939).

Rajko Ložar: *Kipar France Gorše*, Ljubljana, Bibliofilska založba, 1938 (65 str.).

Wojisław Molé [Vojeslav Mole]: *Dalmatiens Stellung in der Kunstgeschichte des Mittelalters und der Renaissance*, Lwów, Ossolskij'sches National-Institut, 1938 (23 str.).

Naš Jadran. Prirodne ljepote i umjetnost / uredili Cvito Fisković, Drago Magjer, Vjekoslav Parać, Angjeo/Andeo Uvodić, Split, Arhiv za propagandu Jadrana Izvršnog odbora Jadranske straže, 1938 (68 + 214 str. repr.; tudi izdaji v slovenščini in cirilici).

Marko Ristić, Krsto Hegedušić: *Turpituda*, Zagreb, s. n., 1938 (40 str.). Po Zakonu o državni varnosti so celotno izdajo »paranoično–didaktične rapsoadije« zaplenili še pri tiskarju in večino izvodov uničili.

Zora Simić-Milovanović: *Slikarke u srpskoj istoriji umetnosti*, Beograd, Biblioteka Udruženja univerzitetski obrazovanih žena – sekcija Beograd, 1938 (46 str.).

France Stele: *Monumenta artis Slovenicae II. Slikarstvo baroka in romantike / La peinture baroque et romantique*, Ljubljana, Akademska založba, 1938 (36 str., [64] f. pril.).

France Veber: *Nacionalizem in krščanstvo. Kulturna pisma Slovincem*, Ljubljana, I. Peršuh, 1938 (239 str.).

Vojvodanski zbornik. Almanah / uredila Bogdan Čipčić in Sima Cucić, Novi Sad, Uranija, 1938 (I. del, 182 str.); 1939 (II. del, 205 str.).

Ljubljana: začela je izhajati revija za kulturo, gospodarstvo in politiko *Dejanje* (1938–1941). Za urejanje in izdajanje je odgovarjal Miro Jeršič (1902–1981), njen idejni vodja pa je bil dejanski ustanovitelj Edvard Kocbek (1904–1981). Revija je nastala kot antipod revije *Dom in svet*, kjer je leta 1937 Edvard Kocbek v članku »Premišljevanje o Španiji« (I. 50, 1937, št. 1–2) kritiziral špansko Cerkev in njihove škofo, ki so v državljanski vojni podprli Francove falangiste. Po objavi tega esejja se je odnos med krščanskimi socialisti na eni strani ter Katoliško cerkvijo in vodstvom katoliškega političnega tabora na drugi še bolj zaostril. Kocbek pa se je uveljavil kot osrednja osebnost med krščanskimi socialisti v Sloveniji.

Maribor: začela je izhajati revija za leposlovje, umetnost in publicistiko *Obzorja* (1938–1940).

Zagreb: začela je izhajati stripovska revija *Mickey strip*. *Tjednik senzacionalnih događanja i romana u slikama* (1938), po združitvi s tednikom *Oko* imenovan *Mickey strip* *Oko* (1939–1940). Urednik prvih dveh številk tednika je bil Andrija Maurović (1901–1981), do konca leta 1938 pa Franjo Martin Fuis (1908–1943).

IZBRANE RAZSTAVE

Razstava upodablajočih umetnic Male ženske antante / Razstava Ženske male zveze / Exposition des femmes artistes des etats de la Petite Entente 1938. La Petite Entente des Femmes, Beograd, Umetnički paviljon Cvijeta Zuzorić, januar 1938; Zagreb, Umjetnički paviljon, februar 1938; Ljubljana, Jakopičev paviljon, marec 1938. Pokroviteljice potujoče razstave so bile kraljici Marija iz Jugoslavije in Marija iz Romunije ter predsednikova žena Hana Benešova iz Češkoslovaške. Razstava je bila na ogled v devetih mestih Jugoslavije, Romunije (Bukarešta, Cluj, Černovice / Cernautzi) in Češkoslovaške (Praga, Brno, Bratislava). Skupni razstavni katalog v francoskem jeziku so izdali v Pragi.

III grafička izložba umetnika Kraljevine Jugoslavije, Beograd, Umetnički paviljon Cvijeta Zuzorić, februar–marec 1938.

Italijanski portret kroz vekove, Beograd, Muzej kneza Pavla, marec–maj 1938. Velika propagandna razstava italijanske portretne umetnosti od antike do sodobnosti imenovana tudi *Razstava italijanskega portreta*, *Portreti skozi stoletja*.

Mednarodna obča razstava fotografije in filma / Tretja mednarodna razstava umetniške fotografije, Ljubljana, ljubljanski velesejem – paviljon M, september 1938. Razstavo v okviru velesejemske prireditve Ljubljana v jeseni je priredil Fotoklub Ljubljana. Ob koncu razstave so sklicali še 1. kongres slovenskih fotoamaterjev. Izbor fotografij iz Ljubljane so prenesli v Maribor.

Pola vijeka hrvatske umjetnosti, Zagreb, Dom likovnih umjetnosti kralja Petra I. Velikog Oslobodioca, december 1938–januar 1939. Razstavo je ob svoji 60. obletnici priredilo Hrvatsko društvo umjetnosti Strossmayer in izdalo obsežni razstavni katalog. To je bila prva razstava v novem umetnostnem paviljonu z bogato predzgodovino. Paviljon je nastal na trgu, ki je bil predviden za postavitev spomenika kralju Petru I. Karađorđeviću. Naročilo je dobil Ivan Meštrović, ki je namesto kipa predlagal postavitev paviljona, za katerega je naredil idejni načrt. Pri projektiranju in realizaciji sta sodelovala tudi arhitekta Harold Bilinić in Lavoslav Horvat. Leta 1941 je bila zgradba spremenjena v džamijo.

OSEBE, INSTITUCIJE IN UMETNOST V JAVNEM PROSTORU

Benetke: aprila 1938 je bila na otoku Sant'Elena znotraj kompleksa razstavnih paviljonov zaključena gradnja jugoslovanskega nacionalnega paviljona. Zgrajen je bil po načrtih beneškega arhitekta Brenna Del Giudice (1888–1957). Po nakupu paviljona so likovni umetniki iz Kraljevine Jugoslavije na **beneškem bienalu** sodelovali dvakrat, leta 1938 in 1940. Za komisarja obeh razstav je bil imenoval Milan Kašanin, direktor Muzeja kneza Pavla, ki je za XXI. beneški bienale leta 1938 izbral dela naslednjih umetnikov: Ljubo Babić, Vladimir Becić, Petar Dobrović, Matija Jama, Milo Milunović in Toma Rosandič; za naslednji, XXII. bienale leta 1940 pa so bili izbrani: Frano Kršinić, Predrag Milosavljević, Branko Popović, Maksim Sedej, Marino Tartaglia in Milivoj Uzelac. Zunaj jugoslovanske selekcije sta leta 1930 na bienalu sodelovala Tone Kralj in France Gorše ter leta 1938 Ivan Meštrović in Sreten Stojanović.

Beograd: zaključena je bila gradnja ***Spomenika neznanom junaku*** na Avali (1934–38), delo kiparja Ivana Meštrovića v sodelovanju z arhitektom Haroldom Bilinićem. Mavzolej z osmimi karietidami je bil zgrajen na prostoru nekdanje srednjeveške trdnjave Žrnov po naročilu kralja Aleksandra I. Karađorđevića. Leta 1935 je bil izdan album 75 fotografij o gradnji spomenika *Avala 1935*.

Ljubljana: 19. in 20. marca 1938 je potekal **II. vsedržavni kongres likovnih umetnikov / II. kongres vseh likovnih umetnikov v državi**. Med sklepi kongresa so bile naslednje zahteve: naj se ustanovi umetniški svet v Beogradu, ki bo koordiniral delo krajevnih svetov predvsem pri pripravih razstav za tujino, dela se brez dovoljenja umetnika ne smejo razstavljati. Reprezentančne razstave (kot je npr. italijanski portret v Beogradu) naj se prenesejo tudi v Zagreb in Ljubljano. Umetniška akademija v Beogradu naj dobi svojo stavbo, zagrebška naj postane fakulteta, v Ljubljani naj se osnuje nova (od avgusta 1938 je bila v medijih objavljana *Spomenica pripravljalnega odbora za ustanovitev akademije upodablajočih umetnosti v Ljubljani*; podpisnika Marijan Marolt in Rajko Ložar). Gradijo naj se ateljeji za umetnike. Tuja podjetja smejo propagirati svoje izdelke v naši državi le z deli naših umetnikov (avtorska zaščita). Uvede naj se zavarovanje za primer bolezni ali smrti umetnikov. Ob zaključku kongresa je bila sprejeta resolucija, ki podrobno navaja vse strokovne zahteve likovnih umetnikov treh centrov, Ljubljane, Zagreba in Beograda. Resolucijo so predložili kraljevi vladi v Beogradu.

Ljubljana: 11. avgusta 1938 je bila izdana **ustanovna uredba o ustanovitvi Akademije znanosti in umetnosti**, danes Slovenska akademija znanosti in umetnosti (SAZU). Ustanovni zbor društva Akademija znanosti in umetnosti v Ljubljani je potekal že decembra 1937, prvo ustanovno srečanje pa so člani imeli 12. novembra 1938. Člani razreda za umetnost so bili Rihard Jakopič, Matija Jama in Jože Plečnik. Leta 1940 je bil med člane sprejet umetnostni zgodovinar France Stele (1886–1972).

Sarajevo: leta 1938 je **Zemaljski muzej Bosne i Hercegovine** praznoval 50 let. Ob tej priložnosti so izdali publikacijo z naslovom *Spomenica u proslavu 50-godišnjeg opstanka Zemaljskog muzeja Kraljevine Juglavije u Sarajevu 1888–1938*.

France Mesesnel (1894–1945) je bil kustos Muzeja Južne Srbije (1927–1930) in profesor filozofske fakultete (1930–1938) v Skopju. Napisal je monografijo–vodnik Ohrida (*Ohrid. Varoš i jezero. Starine. Okolina*, Skopje, Turističko društvo Jug, 1934). Leta 1938 se je vrnil v Ljubljano, kjer je nasledil Franceta Steleta kot konzervator za Slovenijo, hkrati je bil od leta 1939 honorarni profesor za umetnostno zgodovino na ljubljanski univerzi ter aktivni spremljevalec likovnega življenja v Sloveniji (mdr. prispevki v reviji *Sodobnost* tudi v času njegovega bivanja v Makedoniji).

1939

IZ BIBLIOGRAFIJE

Josip Horvat: *Kultura Hrvata kroz 1000 godina*, Zagreb, Binoza, 1939 (XVI + 672 + 8 str.; drugi del je izšel leta 1942). Publicist in urednik časnika *Jutarnji list* Josip Horvat (1896–1968) je v tridesetih letih objavil tudi promocijski monografiji Hrvaške (*Ljepa naša*, 1931) in Jugoslavije (*Ljeti i zimi u Jugoslaviji*, 1933).

Sperans [Edvard Kardelj]: *Razvoj slovenskega narodnega vprašanja*, Ljubljana, Naša založba, 1939 (255 str.).

Ljubo Karaman: *Eseji i članci*, Zagreb, Matica hrvatska, 1939 (208 str. + [16] str. s tablami).

Milan Kašanin: *L’art yougoslave dès origines à nos jours*, Beograd, Muzej kneza Pavla, 1939 (91 str. + 160 str. ilustr.).

Manfred Makale: *Šibenik i Sjeverna Dalmacija*, Šibenik, samozaložba, 1939 (196 str.). Manfred Makale je bil mdr. urednik splitskega dnevnika *Jadranska pošta* (1925–1934).

France Mesesnel: *Janez in Jurij Šubic*, Ljubljana, Ivan Grohar, 1939 (XV + 258 str.; Knjižnica Narodne galerije 3).

Spominski zbornik Slovenije. Ob dvajsetletnici Kraljevine Jugoslavije / uredniki Jože Lavrič, Josip Mal, France Stele, Ljubljana, Jubilej, 1939 (703 str.). Vsebuje tudi: France Stele: »Slovenska likovna umetnost po vojni«, str. 283–290; Franjo Baš: »Muzeji, galerije, arhivi in spomeniško varstvo v Sloveniji 1918–1938«, str. 314–319.

Borivoje Stevanović: *33 godine slikanja oko Beograda*, Beograd, Državna štamparija, 1939 (92 str. + 38 reprodukcij; predgovor Momčilo Milošević).

Hendrik Willem Van Loon: *Umetnost čovječanstva kroz vjekove*, Knj. 1, Zagreb, Minerva, 1939 (317 str.; istega leta knjiga 2, 349 str.).

France Veber: *Vprašanje stvarnosti*, Ljubljana, Akademija znanosti in umetnosti, 1939 (498 str.).

Zbornik 39. Književnost. Znanost. Umetnost / urednik Tone Seliškar, Ljubljana, Beograd, Konzorcij Zbornika, 1939, letnik 1, št. 1 (izšla je samo ena številka z likovnimi prilogami).

Beograd: februarja 1939 je izšla prva številka *Politikinega Zabavnika*, urednik je bil Vladislav Ribnikar (1900–1955; mdr. od leta 1924 direktor najstarejšega časnika v regiji *Politika*).

Beograd: začela je izhajati revija *Umetnost i kritika. Mesečnik za sva kulturna pitanja* (maj–november 1939; izšlo pet številk). Urednika: Velibor Gligorić (1899–1977) in Radovan Zogović (1907–1986).

Beograd: začel je izhajati časopis za književnost in kulturo *Mlada kultura* (1939–1940; izšlo je osem številk). Odgovorni urednik Aleksandar J. Čelebonović (1917–1987) je pri tem časopisu začel s svojim kritičnim delom.

Ljubljana: leta 1939 je Akademija znanosti in umetnosti izdala svoje prve publikacije in prva dela iz serij korespondence pomembnih mož in virov za zgodovino Slovencev. S tem se je dopolnila založniška dejavnost na področju izdajanja humanističnih znanstvenih in literarno zahtevnejših publikacij, ki so jih predtem imele v svojih programih Slovenska matica, Umetniška matica, Bibliofilska založba, Akademska založba (1934–41; ustanovil Silvester Škerlj, leta 1936 je edina v Kraljevini izdala zbirko M. Krleže *Balade Petrice Kerempuhaj*). V tridesetih letih sta v tem duhu v Sloveniji delovali tudi ženska založba Belo-modra knjiga (ust. 1927), revija in založba Modra ptica (ust. 1929).

Skopje: decembra je prenehal izhajati mesečnik *Južni pregled. List za nauko i književnost* (1927–1939).

IZBRANA BIBLIOGRAFIJA IN KRONOLOŠKI PRESEK

V njem je mdr. svoje prispevke objavljajl umetnostni zgodovinar Svetozar Radojčić (1909–1978).

Zagreb: začela je izhajati revija *Pečat. Književni mesečnik za umjetnost, nauku i sve kulturne probleme* (1939–1940), ki jo je izdajala Biblioteka nezavisnih pisaca. Do številke 8–9 je revijo urejal redakcijski odbor (S. Batušić, D. Galić, K. Hegedušić, M. Krleža, M. Mirković in M. Ristić) nato do številke 13–15 le Miroslav Krleža (1893–1981). Odgovorni urednik je bil Drago Ibler. Revija je vzpodbudila novo fazo polemike na levisi, ki je kulminirala s Krleževim esejem »Dijalektički antibarbarus« (št. 8–9).

Zagreb: prenehala je izhajati revija *Književnik. Hrvatski književni mesečnik* (1928–1939; odprt za angažirano socialno umetnost). Med letoma 1930–1939 je bil lastnik in glavni urednik Milan Durman (1902–1941), ki je zavzemal svoja stališča v t.i. spopadu na levisi.

RAZSTAVE

Razstava osnutkov za zgodovinske slike v banski palači v Ljubljani, Ljubljana, Jakopičev paviljon, marec 1939. Razstava natečajnih osnutkov za likovno opremo banske palače; odkup in naročilo je prejel Gobjmir Anton Kos (1896–1970). Aprila 1939 je bila v paviljonu še ena razstava natečajnih del na temo slovenske zgodovine, ki ga je prav tako razpisal ban Marko Natlačen.

Sto godina francuskog slikarstva. Od Davida do Sezana, Beograd, Muzej kneza Pavla, marec–april 1939.

Nora Lavrin, Bara Remec, Tine Gorjup, Ljubljana, Jakopičev paviljon, april–maj 1939. Razstava v okviru Kluba jugoslovanskih umetnikov Lada.

Izložba savremene vojsvodanske slikarske umetnosti, Novi Sad, Narodni spomen-dom Viteškog Kralja Aleksandra I. Ujedinitelja, oktober 1939. Razstava sodobnega vojsvodinskega slikarstva (mdr. Borislav Bogdanović (1889–1970), Milan Konjović (1898–1993), Milivoj Nikolajević (1912–1988), Zora Petrović (1894–1962), Ivan Radović (1894–1973), Ivan Tabaković (1898–1977) in Bogdan Šuput (1914–1942)) v sokolskem domu, svečano odprtem 1. decembra 1936.

Razstava likovnih umetnic / Katalog Umetnostne razstave likovnih umetnic iz Beograda, Zagreba, Sušaka in Ljubljane, Ljubljana, Jakopičev paviljon, november 1939. Predsednica razstavnega odbora je bila Dana Pajnić (1906–1970), sodelujoče umetnice je izbrala Bara Remec (1910–1991).

Zoran Dikek, Dore Klemenčič, Gabrijel Stupica, Celje, mala dvorana Celjskega doma, december 1939.

Razstava umetniškega kluba »Lada«, Ljubljana, Jakopičev paviljon, december 1939. Razstava Kluba slovenskih likovnih umetnikov Lada (Jugoslovanska umetniška zveza Lada je bila ustanovljena 1904), ki je s to razstavo po dolgem presledku oživil svojo dejavnost. Razstavljali so starejši likovni umetniki iz Slovenije, ki so jih z udeležbo na otvoritvi podprli predstavniki Narodne galerije, Društva slovenskih Društva slovenskih likovnih umetnikov in Kluba neodvisnih. Marca 1941 so ponovno razstavili v Jakopičevem paviljonu, tokrat skupaj s sekcijo iz Beograda, Lada – društvo srpskih umetnika.

OSEBE, INSTITUCIJE IN UMETNOST V JAVNEM PROSTORU

Ljubljana: 14. julija 1939 so v Muzejskem parku neznanci premazali in razbili kip Franceta Kralja ***Priroda / Simbol slovenske žene***, ki je bil na to mesto postavljen brez slovesnega odkritja. Dejanje je sprožilo burno medijsko polemiko, pisalo se je tudi o izrojeni umetnosti.

Ljubljana: oktober 1939 so pričeli z gradnjo **Moderne galerije**. Kraljevska banska uprava Dravske banovine je prispevala parcelo ob vhodu v park Tivoli in dodala manjkajoča sredstva, katera so z mecenско darežljivostjo za novo galerijsko poslopje darovali dediči industrijalca Dragotina Hribarja. Načrte za stavbo je izdelal arhitekt Edvad Ravnikar (1907–1993).

Zbirka slikarstvih del iz 19. stoletja

Za tistega, ki ima največ zaslug za realizacijo galerije, velja dr. Izidor Cankar (1886–1958). Prvi idejni osnutek za novo »razstavno stavbo in galerijo« je l. Cankar predložil na seji društva Narodna galerija 12. marca 1936, natančneješe informacije pa na seji 7. septembra istega leta. »Moderna galerija bo nudila dostojen in reprezentativen dom slovenski sodobni umetnosti in s svojim programom srečno dopolnjevala Narodno galerijo.« (*Kronika slovenskih mest* oktober 1939, I. VI, št. 3). Uradno je bila galerija ustanovljena po drugi svetovni vojni, leta 1948.

Zbirka slikarstvih del iz 19. stoletja

Ljubljana: 16. decembra 1939 je **Muzejsko društvo za Slovenijo** praznovalo svojo stoletnico. Ob tej priložnosti je društvo izdalo jubilejno številko *Glasnika Muzejskega društva za Slovenijo*. (I. XX, zvezek 1–4; *Zbornik ob stoletnici društva 1839–1939*).

Zbirka slikarstvih del iz 19. stoletja

Sarajevo: praški študentje – glasbenik Oskar Danon (1913–2009), arhitekt Jahiel Finci (1911–1977) in koreografinja Ani Spitzer / Ani Rajs / Ani Radošević (1915–2004), katerim se je pridružil slikar Vojo Dimitrijević (1910–1980) – so pod vplivom češkega avantgardnega gledališča D 34 v Pragi (ustanovitelj Emil František Burian) ustanovili novo organizacijsko formo, sintetično gledališče pod imenom **Collegium artisticum (1939–1941)**. Collegium artisticum je imel dva cilja: polno socialno angažiranost, ob najsodobnejšem umetniškem izrazu. V Sokolskem domu so realizirali tri nastope sintetičnega gledališča, zadnji je bil 12. februarja 1941, reprize ni doživel, saj je bilo zaradi očitnih političnih intencij nadaljnje delovanje Collegium artisticum prepovedano. Priredili so dve likovni razstavi, ki sta bili del celostnega programa sintetičnega gledališča. Na prvi, *Salon slika* (oktober 1939), so sodelovali Mica Todorović (1900–1981), Vojo Dimitrijević, Ismet Mujezinović in Daniel Ozmo. Na drugi, *Bosansko selo* (september–oktober 1940), ni razstavljala M. Todorović, pridružil pa se je Rizah Štetić. Likovniki povezani s Collegium artisticum so razstavili še na: *Izložba likovne umjetnosti i idejnih skica Doma tehničke radinosti i Društva inženjera* (januar–februar 1941).

Zbirka slikarstvih del iz 19. stoletja

Varaždin: 16. novembra 1939 je bila odprta **Moderna galerija hrvatske umjetnosti**, prva likovna galerija v mestu.

Zagreb: 11. junija 1939 je bil ustanovljen **Hrvatski fotoamaterski savez**, ki je združil fotoklube iz Zagreba in drugih krajev Hrvaške (mdr. Ivanec, Sušak, Daruvar, Osijek).

Zagreb: na pokopališču Mirogoj so **Spomeniku padlim vojakom v prvi svetovni vojni** dodali figuralno kiparsko kompozicijo, ki sta jo izdelala Vanja Radauš in Joza Turkalj (1890–1943).

Daniel Ozmo (1912–1942) je izdal grafično mapo pod naslovom *Iz bosanskih šuma* (1939; 20 listov), nastala je po njegovem bivanju z gozdarskimi delavci v okolici Jajca in Olova.

Alija M. Akšamija (1908–2016) je v obdobju 1938–1939 posnel cikel fotografij kasneje poimenovanih *Sarajevski cikel*.

1940 – april 1941

IZ BIBLIOGRAFIJE

Ljubo Babić: Nekoliko napomena o predavanju povijesti umjetnosti. Uvodna riječ, *Pečat*, 1940, III/13–15, str. 87–102.

France Mesesnel: *Jožef Petkovšek. Slovenski slikar*, Ljubljana, Akademska založba, 1940 (23 str., 21 ilustr.).

Siniša Paunović: Dela francuskih slikara u našim javnim i privatnim kolekcijama, *Politika* 1940, I. 37, št. 11.348. O zbirkah kralja Milana Obrenovića, Josipa Juraja Strossmayerja, kneza Pavla, Bogdana Popovića, Rastka Petrovića, Voje Veljkovića in Milovana Đ. Milanovića.

Zbirka slikarstvih del iz 19. stoletja

Otto Schweitzer: *Grafika i ulja Vilima Svečnjaka. Sa 45 reprodukcija*, Zagreb, Naklada Orbis, 1940 (55 str.).

France Stele: *Ljubljana*, Ljubljana, Tujsko prometni svet mestne občine Ljubljanske, 1940 (47 str., 64 f. pril.).

France Stele: *Ptujska gora*, Na Ptujski gori, Župni urad, 1940 (130 str.).

France Stele: *Slovenske Marije*, Celje, Družba sv. Mohorja, 1940 (37 str., 64 str. ilustr.).

France Stele: *Umetnost v Primorju*, Ljubljana, Akademska založba, 1940 (32 str., 16 str. ilustr.).

Mirko Šeper: Novije hrvatsko slikarstvo. (Iz perspektive moderne evropske umjetnosti), *Hrvatska smotra* 1940, I. 8, št. 5, 242–252. O vplivu francoskih impresionistov na novejše hrvaško slikarstvo.

Antun Zuppa: *Tamne variacije*, samozaložba, 1939 (grafčna mapa; predgovor Grgo Gamulin).

G. Trinko [Ivan Trinko]: *Storia politica, letteraria ed artistica della Jugoslavia*, Udine, Istituto delle edizioni accademiche, 1940 (156 str.).

Beograd: aprila 1941 je prenehal izhajati časopis *Pravda* (1904–1941). Med sodelavci za likovno umetnost so bili mdr. Desimir Blagojević (1905–1983), Đorđe Popović (1909–1962), Nikola Škrgić (1908–1987).

Beograd: aprila 1941 je prenehala izhajati revija *Srpski književni glasnik* (1901–1941). Med sodelavci za likovno umetnosti so bili Milan Kašanin (1895–1981), Todor Manojlović (1883–1968), Branko Popović (1882–1944).

Ljubljana: aprila 1941 je prenehal izhajati mesečnik *Mladika* (1920–1941). V reviji je o likovni umetnosti mdr. redno objavljal članke Karel Dobida (1896–1964) in fotografije med letoma 1927–1941 Fran Krašovec.

Sarajevo: marca 1941 je izšla zadnja številka mesečnika *Snaga*. *Ilustrovani radnički list za kulturo i sport* (1928–1941).

Zbirka slikarstvih del iz 19. stoletja

Split: aprila 1941 je prenehal izhajati časopis *Novo doba* (1918–1941). Med letoma 1928 in 1941 je bil njegov urednik Ćiro Ćičin-Šain (1890–1960), tudi avtor likovnih kritik in potopisov po Dalmaciji. V časopisu je mdr. objavljal umetnosti zgodovinar Ivo Delalle (1892–1962).

Zagreb: leta 1940 je prenehal izhajati časopis *Grafička revija* (1923–1940), ki ga je vzpostavil Vladimir Kirin (1894–1963) in je neprekinjeno izhajal v Zagrebu, Ljubljani in Sarajevu. V. Kirin je bil leta 1928 imenovan za likovnega urednika dveh revij Matice Hrvatske, *Hrvatska revija* (1928–1945) in *Hrvatsko kolo. Naučno - književni zbornik*. Za navedeni reviji je mdr. o likovni umetnosti občasno pisal Slavko Batušić (1902–1979).

Zagreb: februarja 1941 je izšel prvi zvezek *Hrvatska enciklopedija*, od načrtovanih dvanajstih. Glavni urednik je bil Mate Ujević (1901–1967), v umetniški redakciji so bili I. Meštrović, J. Kljaković in Ivan Bach (1910–1983).

IZBRANE RAZSTAVE

Danica Antić, Dušan Vlajić, Nikola Graovac, Borivoj Grujić, Milivoj Nikolajević, Jurica Ribar, Ljubica Sokić, Stojan Trumić, Aleksa Čelebonović, Bogdan Šuput, Beograd, Umetnički paviljon Cvijeta Zuzorić, februar 1940. Istega leta so razstavili v Zagrebu (Dom likovnih umjetnosti, september–oktober) kot skupina **Desetorica**. Skupina mladih, katerih del je prišel iz privatne šole Jovana Bijelića (1884–1964), del pa iz kroga Ljubice Sokić (1914–2009), ki se je vrnila z izpopolnjevanja v Parizu, je menila, da se slikarstvo neke države lažje predstavi z malimi skupinami sorodnih umetnikov kot na velikih množičnih razstavah. V Zagrebu je bila otvoritev skupna z razstavo Neodvisnih (*Izložba savremene slovenske likovne umjetnosti*) iz Slovenije.

Jubilejna umetnostna razstava ob priliki štiridesetletnice prve slovenske umetnostne razstave 1900 v Mestnem domu v Ljubljani, Ljubljana, Jakopičev paviljon, marec–april 1940. Prireditelj Društvo slovensko likovnih umetnikov.

Izložba suvremene francuske grafike i tapiserije, Zagreb, Dom likovnih umjetnosti, april 1940.

Izložba modernih mađarskih slikara, Beograd, Umetnički paviljon Cvijeta Zuzorić, april 1940; Zagreb, Umjetnički paviljon, junij 1940.

I godišnja izložba hrvatskih umjetnika, Zagreb, Dom likovnih umjetnosti, maj–junij 1940. Združeno je razstavilo 91 hrvaških umetnikov, razstavo je priredilo Hrvatsko društvo umjetnosti.

Francuska umjetnost iz kolekcije Eriha Šlomovića, Zagreb, Dom likovnih umjetnosti, november 1940. Erih Šlomović / Erich Chlomovitch (1915–1942) je bil asistent in dedič trgovca z umetninami Ambroisa Vollarda (1866–1933) v Parizu. Del njegove zbirke je bil kasneje doniran Narodnem muzeju v Beogradu.

Razstava moderne slovenske oblikujoče umetnosti v Ptuju, Ptuj, marec 1941. Razstavljali so člani skupin Neodvisni, Trojice (Kos – Maleš – Gorše) in gosta Karel Jirak in Karel Jakob.

OSEBE, INSTITUCIJE IN UMETNOST V JAVNEM PROSTORU

Beograd: s svojim delovanjem je prenehalo **Društvo umetnika Zograf** (1927–1941). Med podpisniki pravil društva, sprejetih 27. oktobra 1927, so bili: Živorad Nastasijević, Vasa Pomorišac, Ilija Kolarović, Josip Car. Kasneje so mdr. pristopili: Zdravko Sekulić, Svetolik Lukić, Bogdan Nestorović (arhitekt), Jaroslav Kratina, Staša Beložanski, Radmila Milojković. Umetniki iz kroga Zografov so iskali avtentični, nacionalni stil, ki bi ob rearfirmaciji srbske (srednjeveške, pravoslavne) umetniške tradicije, s pomočjo modernih likovnih sredstev in ob uporabi zgodovinske in nacionalne tematike spregovoril v sodobnem jeziku. Kot skupina oziroma Društvo umetnika Zograf so razstavljali leta 1931 v Novem Sadu in Osjeku, leta 1933 v Beogradu (skupaj z gosti) in v Valjevu.

Cetinje: 6. junija 1940 so svečano odkrili spomenik ***Lovčenska vila***, delo Rista Stijovića (1894–1974). Spomenik je posvečen črnogorskim prostovoljcem, katerih ladja je leta 1916 na poti iz ZDA pred albansko obalo nesrečno potonila.

Ljubljana: 6. septembra 1940 so svečano odkrili spomenik ***Viteškemu kralju Aleksandru I. Zedinitelju***, katerega avtor je bil Lojze Dolinar. Aktivnosti za postavitev so potekale od leta 1935, izvedena sta bila dva natečaja, osnutki so bili razstavljeni v Jakopičevem paviljonu (1936, 1939). Izbor lokacije spomenika je sprožal polemike in menjavo članov spomeniškega odbora. Ob postavitvi enega največjih spomenikov na Balkanu je bil izdan zbornik *Spomenik Viteškemu kralju Aleksandru I. Zedinitelju v Ljubljani* (64 str., urednik Miha Maleš), izšli sta posebni številki revije *Umetnost* (1936/40, I. IV, št. 11–12) in dnevnika *Jutro* (št. 208), v katerem so zbrani tudi ostali spomeniki, objekti in obeležja posvečena kralju Aleksandru I. v Sloveniji.

Po nekaterih virih je bilo v obdobju 1923–1940 na območju Kraljevine Jugoslavije **realiziranih okoli 215 spomenikov in obeležij kraljema iz rodbine Karađorđević**. Poleg zgoraj navedenih so bili avtorji največjih memorialnih skulptur **kralja Aleksandra I. Zedinitelja** v tridesetih letih: Antun Augustinčić (Varaždin, 1935; Sušak, 1935, soavtor Frano Kršinić; Skopje, 1937, figuri obeh kraljev na mostu cara Dušana; Sombor, 1940), Sreten Stojanović (Tuzla, 1935; Ohrid, 1937; Udbina, 1938), Dragomir Arambašić (Kragujevac, 1936), Radeta Stanković (Novi Sad, 1936, relief v avli novega Sokolskega doma; Niš, 1939/rekonstrukcija 2004), Ivan Meštrović (Cetinje, 1940). Kot nadaljevanje časčenja spomina na **kralja Petra I. Osvoboditelja** so v tridesetih letih nastali še nekateri večji spomeniki v mestih: Ljubljana (Lojze Dolinar, 1931), Pančevo (Petar Palavičini / Pallavicini, 1932), Bijeljina (Rudolf Valdec, 1937) in Sarajevo (Frano Kršinić, 1938, spomenik odlit, a nikoli postavljen). Večina spomenikov je bila ob začetku druge svetovne vojne uničena.

Zbirka slikarstvih del iz 19. stoletja

Zagreb: v letu 1940 so obeležili šestdesetletnico **Hrvatskog narodnog muzeja za umjetnost i obrt**. Zbirka slikarstvih del iz 19. stoletja

Robert Frangeš–Mihanović (1872–1940): umrl je avtor *Spomenika Kralja Tomislava* (odlit v bron v 30-ih letih; postavljen leta 1947) v Zagrebu.

Slavko Pengov (1908–1966): leta 1940 je zaključil poslikavo župnijske cerkve sv. Martina na Bledu, ki jo je začel leta 1932.

Rizah Štetić (1908–1974): leta 1940 je iz zgodnejših in novih grafik formiral ter izdal edino grafično mapo z naslovom *Bosna* (17 listov).

Lojze Šušmelj (1913–1942): leta 1940 je izdal grafično mapo *Kobanski motivi*. Bil je eden slovenskih študentov pri Krstu Hegedušiću na zagrebški akademiji, ki so pred začetkom vojne snovali skupino **Gruđa**, ki naj bi delovala po vzorih skupine Zemlja. Vodja je bil Stane Kumar (1910–1997), med člani še Franjo Golob (1913–1941), Vladimir Lamut (1915–1962), Vladimir Laković (1921–1997), Ljubo Ravnikar (1905–1973), Gabrijela Spanring (1912–2016, kasneje Žugel) in drugi.

Zbirka slikarstvih del iz 19. stoletja

Zbirka slikarstvih del iz 19. stoletja

Uporabljeni viri

Zbirka slikarstvih del iz 19. stoletja

Navajamo zgolj izbor literature, ki je služila kot temeljni in pomemben vir za sestavo kronologije za razstavo *Na robu: vizualna umetnost v Kraljevini Jugoslaviji (1929–1941)*. V izbor niso vključene monografske publikacije oziroma razstavni katalogi, v katerih so objavljene studije o življenju in delu posameznih umetnikov in drugih protagonistov likovnega življenja v obravnavanem obdobju. Prav tako nismo navedli zgodovinskih pregledov, enciklopedij, pregledov s področij filma in arhitekture ter številne spletne strani (med drugim knjižnice baze in spletne strani antikariatov), ki smo jih obiskali med zbiranjem podatkov. Seznam izbrane literature je urejen kronološko.

Bibliographic Resources

The list below is only a selection of literature that served as the base and source for the exhibition On the Brink: The Visual Arts in the Kingdom of Yugoslavia (1929–1941). *The list excludes monographs or exhibition catalogues with studies on the life and work of certain artists or other protagonists of the art scene in the selected period. Historical surveys, encyclopaedias and surveys on film and architecture are also not on the list. The same holds for many websites that were consulted during data compilation (library bases and antique shops). The list follows the chronological order.*

France Mesesnel: *Umetnost in kritika*, Ljubljana, Državna založba Slovenije, 1953.

Zbirka slikarstvih del iz 19. stoletja

Spomenica Akademije likovnih umjetnosti u Zagrebu. Prigodom 50-godišnjice njenog osnutka (1907-8 – 1957-8, Zagreb, Akademija likovnih umjetnosti, 1958.

Božidar Borko: *Na razpotjih časa. Eseji in feljtoni*, Ljubljana, Obzorja, 1962.

France Vodnik: *Ideja in kvaliteta. Kritike in eseji*, Maribor, Obzorja, 1964.

Miodrag B. Protić, Jerko Denegri, Božica Čopić, Josip Depolo, Špelca Čopić, Azra Begić, Boris Petkovski [et al.]: *Nadrealizam. Socijalna umetnost 1929–1950*, Beograd, Muzej savremene umetnosti, 1969.

Stanko Lasić: *Sukob na književnoj lejevici 1928–1952*, Zagreb, Liber, 1970.

Zbirka slikarstvih del iz 19. stoletja

Miodrag B. Protić, Ješa Denegri, Aleksa Čelebonović, Igor Zidić, Špelca Čopić [et al.]: *Četrta decenija. Ekspresionizam boje. Kolorizam. Poetski realizam. Intimizam. Koloristički realizam*, Beograd, Muzej savremene umetnosti, 1971.

Katarina Ambrozić: *Andre Lot i njegovi jugoslovenski učenici / André Lhote et ses élèves yougoslaves*, Beograd, Narodni muzej, 1974.

Miodrag B. Protić, Božidar Gagro, Špelca Čopić, Marija Pušić [et al.]: *Jugoslovenska skulptura 1870–1950*, Beograd, Muzej savremene umetnosti, 1975.

Peter Krečić: »Slovenska likovna kritika med dvema vojnama«, *Zbornik za umetnostno zgodovino n.v.*, 1974–76, I. XI/XII, str. 205–289.

Bibliografija rasprava i članaka. V. Likovne umjetnosti [XII. knjiga], Zagreb, Jugoslavenski leksikografski zavod, 1977.

Miodrag B. Protić, Božidar Gagro, Melita Stele Možina, Ibrahim Krzović, Jerko Denegri [et al.]: *Jugoslovenska grafika 1900–1950*, Beograd, Muzej savremene umetnosti, 1977.

Zdenko Tonković [et al.]: *Grupa hrvatskih umjetnika 1936–1939*, Zagreb, Umjetnički paviljon, 1977.

Ideje srpske umetničke kritike i teorije 1900/1950, 1–3 / redakcija Miodrag B. Protić, Beograd, Muzej savremene umetnosti, 1980–1981.

Likovno življenje med vojnama v Mariboru. Umetnostna galerija Maribor december 1984 – januar 1985, Maribor, Umetnostna galerija, 1984.

Azra Begić, Danka Damjanović, Ibrahim Krzović [et al.]: *Umetnost Bosne i Hercegovine 1924–1945*, Sarajevo, Umjetnička galerija BiH, 1985.

Lev Kreft: *Spopad na umetniški levisi. Med vojnama*, Ljubljana, Državna založba Slovenije, 1989.

Stane Bernik, Primož Lampič, Peter Krečić, Mirko Kambič [et al.]: *150 let fotografije na Slovenskem 1919–1945*, Ljubljana, Arhitekturni muzej, 1990.

Sava Stepanov, Petar Đuza, Milanka Todić [et al.]: *Fotografija kod Srba 1839–1989*, Beograd, Srpska akademija nauka i umetnosti, 1991.

Fotografija na Hrvaskem 1848–1951 / avtorja razstave in besedil Vladimir Maleković, Marija Tonković, Ljubljana, Narodna galerija, 1996.

Slovenska trideseta leta. Simpozij 1995 / uredila Peter Vodopivec, Joža Mahnič, Ljubljana, Slovenska matica, 1997.

Trideseta leta na Celjskem. Pogledi na vsakdanje in kulturno življenje / urednica Alenka Domjan, Celje, Zavod za kulturne prireditve, Galerija sodobne umetnosti, 1997.

Zoran M. Jovanović: *Društvo umetnika Zograf*, Beograd, J. M. Vasiljević, 1998.

Špelca Čopić: *Javni spomeniki v slovenskem kiparstvu prve polovice 20. stoletja*, Ljubljana, Moderna galerija, 2000.

Kriza revije »Dom in svet« leta 1937. Zbornik dokumentov / uredil Marjan Dolgan, Ljubljana, Založba ZRC, ZRC SAZU, 2001.

Ješa Denegri: *Jedan vek grafike. Dela iz grafičke zbirke Muzeja savremene umetnosti u Beogradu*, Beograd, SANU, 2003.

Meta Kordiš: *Gospodična, vi ste lepi kot plakat. Plakat v Ljubljani med obema svetovnima vojnama*, Ljubljana, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo, Filozofska fakulteta, 2005.

Vladimir Rozić: *Umetnička grupa »Oblik« 1926–1939*, Beograd, Kancelarija za pridruživanje Srbije i Crne Gore Evropskoj uniji, 2005.

Pretrgane korenine. Sledi življenja in dela Rajka Ložarja / uredila Ingrid Slavec Gradišnik s sodelovanjem Helene Ložar-Podlogar, Ljubljana, Založba ZRC, ZRC SAZU, 2005.

Igor Kranjc [et al.]: *Umetnost tridesetih let iz zbirk Moderne galerije Ljubljana. Studijski zv. 1: 1928–1934; Studijski zv. 2: 1935–1937; Studijski zv. 3: 1938–1941*, Ljubljana, Moderna galerija, 2004–2006.

Marijan Dović: *Slovenski pisatelj. Razvoj vloge literarnega proizvajalca v slovenskem literarnem sistemu*, Ljubljana, Založba ZRC, ZRC SAZU, 2007.

Muzej kneza Pavla / urednica Tatjana Cvetičanin, Beograd, Narodni muzej, 2009. Angleška izdaja *The Prince Paul Museum* leta 2012.

Ervin Dolenc: *Med kulturo in politiko. Kulturnopolitična razhajanja v Sloveniji med svetovnima vojnama*, Ljubljana, Inštitut za novejšo zgodovino, 2010.

Istorija umetnosti u Srbiji XX vek. Tom 1, Radikalne umetničke prakse / urednik Miško Šuvaković, Beograd, Orion art, Katedra za muzikologiju Fakulteta muzičke umetnosti, 2010.

Mišela Blanuša: *Socijalna grafika. Između propagande i likovnog izraza. Muzej u pokretu - putujuće izložbe iz zbirki Muzeja savremene umetnosti*, Beograd, Muzej savremene umetnosti, 2011.

Žana Gvozdenović [et al.]: *Društvo umetnika Zograf. 80 godina od prve izložbe umetnika Zograf*, Gornji Milanovac, Muzej rudničko-takovskog kraja, 2011.

Istorija umetnosti u Srbiji XX vek. Tom 2, Realizmi i modernizmi oko hladnog rata / urednik Miško Šuvaković, Beograd, Orion art, Katedra za muzikologiju Fakulteta muzičke umetnosti, 2012.

Istorija umetnosti u Srbiji XX vek. Tom 3, Moderna i modernizmi 1878–1941 / urednik Miško Šuvaković, Beograd, Orion art, Katedra za muzikologiju Fakulteta muzičke umetnosti, 2014.

Primož Lampič: *Svetloba kot barva. Obarvana in barvna fotografija ter barvni tisk na Slovenskem od začetkov do leta 1945*, Ljubljana, Muzej za arhitekturo in oblikovanje, Beletrina, 2015.

Petar Prelog: *Hrvatska moderna umjetnost i nacionalni identitet*, Zagreb, Institut za povijest umjetnosti, 2018.

Zbirka slikarstvih del iz 19. stoletja

Spomenik kralju Aleksandru I. Zedinitelju, 1940, Ljubljana, Zbirka slikarstvih del iz 19. stoletja

Izbrani spletni viri / Selected online sources:

Moderna umjetnost u Hrvatskoj 1898.–1975. / Uredila / edited by Ljiljana Kolešnik & Petar Prelog. https://www.ipu.hr/content/knjige/IPU_Moderna-umjetnost-u-Hrvatskoj_ISBN-978-953-6106-93-6.pdf (dostop / accessed last on: 10. 10. 2018).

Zdravko Zupan: *Zlatno doba srpskog stripa. Strip u Srbiji 1935–1941* https://www.rastko.rs/strip/1/zzupan-draginjc_1/mickey_1.html (dostop / accessed last on: 27. 11. 2018).

Jasna Jovanov: *Pastel u Vojvodini* http://www.academia.edu/36369105/Pastel_u_Vojvodini (dostop / accessed last on: 30. 11. 2018).

Jasna Jovanov: *Ljubica Cuca Sokić i grupa Desetorica* http://www.academia.edu/29369777/Ljubica_Cuca_Soki%C4%87_i_grupa_Desetorica_Ljubica_Cuca